

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра нової та новітньої історії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему:

**«Політичні трансформації у Колишній Югославській Республіці Македонії
(1991-2019 рр.)»**

Виконала: студентка IV курсу
денної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»
Флегонтова Валерія Геннадіївна

Керівник: д.і.н., доцент
Миколенко Дмитро Валерійович

Рецензент: к.і.н., доцент
Коваленко Тетяна Миколаївна

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Політичний розвиток держави (1991-2001 рр.).....	9
1.1. Становлення македонської державності.....	9
1.2. Зовнішні відносини.....	15
1.3. Збройний конфлікт у КЮР Македонії.....	18
Розділ 2. Реформи і внутрішньополітичні зміни в країні (2001-2019 рр.).....	38
2.1. Внутрішній і зовнішній розвиток держави.....	38
2.2. Євроінтеграція та вступ до НАТО.....	56
Висновки.....	62
Список джерел і літератури.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми дослідження «Політичні трансформації у Колишній Югославській Республіці Македонії (1991-2019 рр.)» зумовлена значущістю подій, що відбувалися в цій країні протягом останніх зазначеного періоду. З одного боку, політичні трансформації у Македонії є частиною більшої процесу розпаду колишньої Югославії та переходу до нових форм державного устрою. З іншого боку, реформи, які відбулися в країні протягом цього періоду, мають велике значення для її майбутнього політичного курсу та є ключовими для розуміння сучасного політичного процесу в Македонії.

Політичні трансформації у цій державі відбувалися на фоні складних внутрішньополітичних конфліктів, етнічного напруження та змін зовнішньополітичної ситуації у регіоні. Реформи, які були запроваджені в країні у цей період, мали на меті зміцнення демократії, боротьбу з корупцією та підвищення ефективності державних інститутів. Такі процеси являють собою важливу складову політичної системи країни та мають велике значення для розвитку суспільства та політичного життя Македонії.

Дослідження політичних трансформацій у Македонії у період з 1991 до 2019 роки є актуальним, оскільки воно дозволяє краще зрозуміти сучасну політичну ситуацію в країні, перспективи її розвитку та внутрішньополітичні виклики, з якими стикається македонське суспільство. Таке дослідження може стати важливим внеском у науковий дискурс щодо політичного розвитку посткомуністичних країн та допомогти в розробці стратегій демократизації та модернізації країни.

Політичні трансформації у Республіці Македонії у період з 1991 до 2019 роки представляють собою важливу тему дослідження для України на її шляху до Європейського Союзу та НАТО. Цей період історії Македонії характеризується складними політичними процесами, змінами у системі

управління та внутрішньополітичними конфліктами. Дослідження цих трансформацій дозволить краще зрозуміти важливі аспекти політичного розвитку країни та використовувати цей досвід у контексті української політики.

Об'єктом дослідження політичні процеси у Колишній Югославській Республіці Македонії протягом 1991-2019 рр.

Предметом дослідження виступають політичні трансформації у Колишній Югославській Республіці Македонії протягом 1991-2019 рр.

Хронологічні межі від здобуття незалежності 1991 року і до вступу в НАТО у 2019 році.

Територіальні межі дослідження – територія Колишньої Югославської Республіки Македонії – нинішньої Північної Македонії.

Історіографічний огляд.

Македонська історіографія демонструє різні підходи до тлумачення подій і трансформацій у політичному житті країни, а також відображує суперечливість думок щодо реформ, проведених у цей період. Автори, такі як Блаже Рістовскі¹, Зоран Тодоровскі², Ян Рихлик та Мирослав Коуба³, звертали увагу на важливість об'єктивності та дотримання наукових принципів у вивченні історії своєї країни, що дозволяє краще зрозуміти події та їхні наслідки.

У вітчизняній історіографії науковці зосереджувалися на політичних подіях у КЮР Македонії після здобуття нею незалежності в 1991 році. Вони досліджували перехід країни від соціалістичної системи до демократичної, а також виклики побудови національно-державної ідентичності в багатоетнічному суспільстві. Вчені також досліджували вплив македонського конфлікту 2001 року на політичний ландшафт країни.

Важливою є дисертація Гелетій М.М. «Балканська криза (1990–2005 рр.) в контексті геополітичних трансформацій в Європі»

¹ Рістовски, Блаже. Македонски работи. Скопје: МАНУ, 2013. 222 стр.

² Зоран Тодоровски. Ид его сум (Македонски историски рефлексии). Скопје, 2008. 480 стр.

³ Јан Рихлик, Мирослав Коуба. Историја на Македонија. Скопје: Македонска реч, 2009. 536 стр.

¹. У роботі визначено природу феномену «Балканської кризи» та доведено, що зовнішньополітичний контекст балканської кризи та глобалізація мали вирішальний вплив на розвиток подій у регіоні.

У праці Семенченко К.Е., Шевчук О.В. «Грецький чинник у зовнішній політиці Республіки Північна Македонія»² проаналізовано проблеми та перспективи відносин Республіки Північна Македонія з ЄС, досліджено історію та сучасний стан відносин Республіки Північна Македонія з НАТО, а також висвітлено значення грецького втручання у відносини НАТО з Північною Македонією.

Із західної точки зору вчені проаналізували політичні трансформації Македонії в контексті геополітики та європейської інтеграції. Вони розглянули зусилля країни щодо приєднання до НАТО та ЄС, а також виклики демократизації та верховенства права. До цих дослідників відносяться Костоска О.³, Мамуті А.⁴, Бібер Ф.⁵ і Велічковський І⁶.

Необхідно окремо виділити роботу «North Macedonia: What's next?»⁷, яка аналізує Преспанську угоду 2018 року між сусідніми Грецією та Північною Македонією. У ній також досліджуються такі ключові гравці, як Європейський Союз, НАТО, Росія та інші західнобалканські держави; пояснюється значення зміни назви з ширшої геополітичної перспективи і надається розуміння можливих сценаріїв остаточного вирішення цього складного і затяжного конфлікту.

Загалом, незважаючи на те, що македонська, українська та західна історіографії мають відмінності в підходах і акцентах на політичні

¹ Гелетій М.М. Балканська криза (1990–2005 рр.) в контексті геополітичних трансформацій в Європі: дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Гелетій Марія Михайлівна / НАН України. Інститут світової економіки та міжнародних відносин. Київ, 2008. 198 с.

² Семенченко К.Е., Шевчук О.В. Грецький чинник у зовнішній політиці Республіки Північна Македонія // Молодий вчений. 2020. № 6. С. 418-422.

³ Kostoska O. Integrating the country that cannot say its own name: The EU and Macedonia. UACES 44th Annual Conference, Cork, 2014. P. 3-5.

⁴ Mamuti A. The institutional relations between republic of Macedonia and EU. Eurotecs'13 Proceedings: European Conference of Technology and Society, Sarajevo, 2013. P. 29.

⁵ Bieber F. The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans. Austria, 2020. 150 p.

⁶ Velickovski I. Interest Rate Pass-Through in Three EU Candidate Countries: The Case of Albania, North Macedonia and Serbia. International Economics and Business. 2019. Vol. 5, No 2. P. 2.

⁷ Armakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. North Macedonia: What's next? Open Society Foundations. 2019. P. 17-18.

трансформації в Македонії після 1991 року, існують також спільні теми та перспективи, які підкреслюють складність і багатогранність цих подій.

Аналіз джерел. Джерела даного дослідження представлені кількома групами. До першої з них відноситься офіційні документи та міжнародні договори, що стосувалися КЮР Македонії і були підписані нею в 1991-2019 рр.

123

Друга група є матеріали ЗМІ македонською, англійською, українською мовами, що істотно доповнюють картину того, що відбувалося в ті роки: ВЕСТ⁴, Дневник⁵, CNN World⁶, BBC News⁷, San Francisco Chronicle⁸, Європейська правда⁹, Урядовий Кур'єр¹⁰.

Ще однією групою джерел є свідчення очевидців подій в Македонії. Це мемуарно-публіцистична література, яка написана колишніми політичними діячами та журналістами КЮР Македонії. Важливими є роботи «2001 Војна со две лица» Манчо Митевски¹¹, «Сведоштва 2001» Панде Петровски¹² – начальника Генерального штабу Армії Республіки Македонія під час збройного конфлікту в 2001 році. У «Women's side of war»¹³ зібрані розповіді, що характеризують жіночий досвід під час воєн на території колишньої Югославії.

¹ Текстот на Уставот на Република Македонија со амандманите URL: <https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf> (останній перегляд 05.11.2023)

² Ohrid Framework Agreement hosted via Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/100622.pdf> (останній перегляд 27.12.2023)

³ Преспанська угода. Free online encyclopedia. URL: <https://amp.uk.xn----7sbiewaowdbfdjyt.pp.ua/8>. (останній перегляд 07.11.2023)

⁴ ВЕСТ. URL: <https://web.archive.org/web/20131105231541/http://star.vest.com.mk/default.asp> (останній перегляд 17.12.2023)

⁵ Дневник. URL: <https://web.archive.org/web/20160319091827/http://star.dnevnik.com.mk/?pbroj=1597> (останній перегляд 26.12.2023)

⁶ CNN World. URL: <https://archive.ph/НОКbr> (останній перегляд 21.12.2023)

⁷ BBC News. URL: <https://web.archive.org/web/20141210215423/http://www.bbc.com/news/> (останній перегляд 15.12.2023)

⁸ San Francisco Chronicle. URL: <https://www.sfgate.com/> (останній перегляд 11.12.2023)

⁹ Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/> (останній перегляд 10.04.2024)

¹⁰ Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua> (останній перегляд 07.01.2024)

¹¹ Манчо Митевски. «2001 Војна со две лица: и автохтона војна и мал потег на партијата на големите играчи», Култура, 2008. 361 p.

¹² Панде Петровски. Киро Дандаро. «Сведоштва 2001», 2006. 235 p.

¹³ Women's side of war / [edited by Lina Vušković and Zorica Trifunović; in association with Tamara Belenzada...[et. al.]; translation Mirka Janković... et.al.]. Belgrade: Women in Black, 2009 (Novi Sad: Artprint). 440 p.

На основі всебічного аналізу офіційних документів, міжнародних договорів, матеріалів ЗМІ та мемуарно-публіцистичної літератури можна отримати глибше розуміння складних політичних трансформацій, які сформували КЮРМ протягом 1991-2019 років, а також їхні наслідки для регіональної стабільності та глобальної політики.

Метою дослідження є визначення політичних, соціальних та геополітичних аспектів політичної трансформації у Колишній Югославській Республіці Македонії (1991-2019 рр.).

Поставлена мета визначає необхідність вирішити наступні **задачі** дипломної роботи:

- проаналізувати політичну трансформацію в КЮР Македонії з моменту її незалежності (1991) до підписання протоколу представниками держав НАТО про вступ Північної Македонії до НАТО (2019).
- висвітлити вплив політичних трансформацій на суспільство та культуру в КЮР Македонії протягом зазначеного періоду.
- оцінити ефективність політичних реформ та їх вплив на економічний розвиток та міжнародні відносини в країні.
- дослідити виклики та перешкоди, які виникали під час політичних трансформацій, та шляхи їх подолання.

Ці завдання можуть допомогти отримати глибше розуміння важливості та наслідків політичних трансформацій у Колишній Югославській Республіці Македонії протягом зазначеного періоду.

Методи дослідження: аналіз та синтез, класифікація та типологізація, історичний та логічний, а також історико-генетичний метод дослідження.

Аналіз дозволив дослідити інформацію про політичні процеси, визначити їхні причини та наслідки, внутрішні зв'язки між ними. Синтез допоміг узагальнити інформацію та висунути нові гіпотези.

Класифікація та типологізація дозволили структурувати різноманітні аспекти дослідження для отримання повнішого уявлення про політичні зміни.

Історичний метод дозволив розглянути політичні трансформації у контексті їхнього минулого, в той час як логічний метод допоміг у формулюванні послідовних аргументів і висновків. Нарешті, історико-генетичний підхід допоміг відстежити еволюцію політичного ландшафту у КЮР Македонії протягом розглянутого періоду.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що отримані дані щодо політичного розвитку, а також реформ і внутрішньополітичних змін в країні (1991-2019 рр.) можуть стати науковим підґрунтям до проведення подальших досліджень та визначення важливих факторів розвитку колишньої Югославської Республіки Македонії.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (99 найменувань). Загальний обсяг роботи – 65 сторінок.

У першому розділі роботи висвітлюється політичний розвиток КЮР Македонії протягом 1991-2001 рр. Перший підрозділ присвячений державотворчим процесам. У другому підрозділі висвітлюються непорозуміння у зовнішніх відносинах, що посилили міжетнічну напругу. Третій підрозділ описує перебіг подій під час збройного конфлікту 2001 р.

У другому розділі висвітлюється реформи і внутрішньополітичні зміни в країні протягом 2001-2019 рр. У першому підрозділі було дано загальний огляд внутрішньому і зовнішньому розвитку держави. Другий підрозділ зосереджений на євроінтеграції та вступі до НАТО.

РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ (1991-2001 РР.)

1.1. Становлення македонської державності

Після здобуття незалежності КЮР Македонія намагалася зосередитися на своїх внутрішніх справах. Головною метою нової держави було визначено сприяння розвитку демократії та гармонізації міжетнічних відносин. Починаючи з перших демократичних виборів 1991 року, албанці Македонії використовували всі конституційні та політичні можливості, щоб відігравати значну політичну роль у країні. Існувало декілька албанських політичних партій, чия поведінка та риторика (як і у випадку з партіями македонського політичного блоку) залежали від того, входили вони до правлячої коаліції чи ні. Незважаючи на ці політичні коливання, албанські партії були включені як партнери по коаліції в усі посткомуністичні македонські уряди.

За словами албанського політика Арбера Джафері, в КЮР Македонії була системна дискримінація албанців. Прапор Албанії заборонили демонструвати публічно. Албанська мова викладалася в деяких школах, але нею не можна було користуватися для офіційного листування. Державний департамент Сполучених Штатів повідомив, що в Македонії продовжують існувати такі форми дискримінації етнічних албанців: обмежений доступ до албанськомовних ЗМІ та освіти; низька представленість у державному секторі; слабе представництво в поліцейському корпусі; слабе представництво в офіцерському корпусі; відмова у наданні громадянства багатьом етнічним албанцям, які давно проживають у Македонії, а також дискримінація в процесі подання заяв на громадянство; і несправедливий розподіл виборчих округів, що зменшує кількість голосів. Через ці та багато інших причин албанці в Македонії почали вимагати більших політичних прав. Вони включали внесення поправок до конституції щодо оголошення

албанців другою титульною нацією країни, визнання албанської другою офіційною мовою та забезпечення державної підтримки підпільного албаномовного університету в Тетово. Албанці також стверджували, що становлять 30% і навіть 40% населення країни, а не 22,9%, зафіксованих офіційним переписом у червні 1994 року ¹.

У 1994 році деякі албанські політики в КЮР Македонії виступали за розширення колективних політичних прав. У 1994 році яскравим проявом цих вимог стало проголошення автономної республіки під назвою «Ліріда» в західній частині Македонії. Іншими нагальними проблемами були спроба створити албаномовний університет у Тетово (1995), яку влада Македонії оголосила незаконною, а також антиконституційне підняття албанського прапора перед муніципальними зборами в Гостіварі та Тетово в 1997. Македонці розцінили ці дві події як кроки до створення «паралельної влади» албанців у Македонії.

КЮР Македонія є парламентською республікою. Нестабільні урядові коаліції – поширене явище, як і дострокові вибори. Уряд продовжує боротися з корупцією та клієнтелізмом. Хоча засоби масової інформації та громадянське суспільство беруть участь у активному публічному дискурсі, журналісти та активісти все ще стикаються з тиском і залякуванням.²

Політика в КЮР Македонії відбувається в рамках парламентської представницької демократичної республіки, за якої прем'єр-міністр є главою уряду. Виконавчу владу здійснює уряд. Законодавча влада належить як уряду, так і парламенту. Судова влада є незалежною від виконавчої та законодавчої влади. Політичні інститути формуються волевиявленням громадян шляхом таємного голосування на прямих і загальних виборах. Збори КЮР Македонії складаються з 123 представників, які обираються на чотири роки.

¹ Klingenberg A., Luetz J. M., Crawford, A. Transnationalism – recognizing the strengths of dual belonging for both migrant and society. *Journal of International Migration and Integration*. 2020.

² Azizi A. Analysis on european future of Macedonia: the greek obstacles on the name issue. *International journal of social sciences and humanity studies*. 2012. Vol. 4, No 1. p. 5.

З цієї кількості 120 обираються пропорційно в 6 виборчих округах по 20 у кожному та 3 за мажоритарним принципом, спеціально для діаспори (залежно від явки) (територія КЮР Македонії представляє один виборчий округ). Приблизно 1,5 мільйона виборців зареєстровано в Загальному виборчому списку для виборів представників до Зборів КЮР Македонії на 2973 виборчих дільницях. Голосування за депутатів проводиться за списковою системою.

Президент КЮР Македонії не може займати будь-яку іншу державну посаду чи посаду в політичній партії; обирається на 5-річний термін і може працювати максимум два терміни; є головнокомандувачем збройних сил і головою Ради безпеки; висуває кандидата від партії або партій більшості в Зборах, який потім пропонує Уряд, який обирається Зборами; призначає на дипломатичні посади, а також на посади суддів і Ради Безпеки; надає відзнаки, почесні та помилування.¹

Влада президента досить обмежена, оскільки вся інша виконавча влада належить тому, що Конституція описує як уряд, тобто прем'єр-міністру та міністрам. Міністри не можуть бути представниками в Зборах КЮР Македонії; не може займати будь-яку іншу державну посаду або займатися професією під час перебування на посаді; обираються більшістю голосів у Зборах; мають юридичний імунітет; не можуть бути призвані на службу до Збройних Сил; можуть пропонувати закони, бюджет і положення для прийняття Зборами; можуть контролювати дипломатичну політику; здійснюють інші державні призначення.

Судова влада здійснюється судами, при цьому судову систему очолюють Верховний судовий суд, Конституційний суд і Республіканська судова рада. Збори КЮР Македонії призначають суддів, з яких 22 у Верховному суді та 9 у Конституційному суді. Судді Верховного Суду, призначені Радою суддів, органом із 7 членів професіоналів-юристів, і

¹ EU-Western Balkans summit: Is enlargement in sight? 2019. URL: <https://www.euronews.com> (останній перегляд 02.11.2023).

призначені Зборами; Судді Конституційного Суду призначаються Зборами на 9-річний термін без можливості поновлення.

Державна виборча комісія (ДВК) керує проведенням упорядкованих виборів, які викликають довіру. Проте виборче законодавство містить неясності та неузгодженості, багато з яких виникли, коли влада вносила зміни, але не змогла гармонізувати їх у загальній виборчій системі. Вони включають плутанину навколо правил реєстрації кандидатів і механізмів вирішення спорів, пов'язаних із виборами.

Незалежні кандидати стикаються з перешкодами, включаючи вимоги зібрати відносно велику кількість підписів, щоб мати право брати участь у деяких перегонах. Їм також важко отримати висвітлення в засобах масової інформації, і вони знаходяться в невігідному становищі згідно з правилами розподілу державних коштів на платну рекламу. У КЮР Македонії платна реклама передвиборчої кампанії в радіомовленні, друкованих ЗМІ фінансується виключно з державного бюджету. ОБСЄ загалом зазначає, що ця система викликає занепокоєння щодо клієнтелізму. Незалежним кандидатам заборонено балотуватися на посаду депутата місцевої ради.

Конституція захищає право створювати політичні партії та приєднуватися до них, хоча мережі патронажу перешкоджають демократичній конкуренції.

Ліва партія СДСМ керувала більшу частину 1990-х і початку 2000-х років. СДСМ кілька разів бойкотувала парламент через заяви про фальсифікації виборів. Відтоді вибори характеризувалися сильною конкуренцією.¹

Виборці в основному вільні приймати політичні рішення, хоча повідомлення про залякування та підкуп голосів залишаються проблемою, особливо серед ромів та інших соціально вразливих груп. Патронажні мережі

¹ Семенченко К.Е., Шевчук О.В. Грецький чинник у зовнішній політиці Республіки Північна Македонія // Молодий вчений. 2020. № 6. с. 420.

залишаються впливовими в політичному житті та можуть впливати на політичні результати.

Немає формальних бар'єрів, які перешкоджають різним верствам населення брати участь у політичному житті, але на практиці для деяких груп існують структурні бар'єри. Невеликі етнічні політичні партії, які представляють албанців, увійшли до кожної правлячої коаліції, а турецька, сербська та боснійська меншини порівняно добре інтегровані. Роми залишаються політично маргіналізованими.¹

Незважаючи на запровадження паритетних законів та спільні ініціативи неурядових організацій (НУО) та виборчих органів, суспільні настрої відлякують жінок від участі в політиці. Жінки представляють 41,7 відсотка Зборів КЮР Македонії, але вони не так добре представлені на місцевому рівні.²

Медіаландшафт глибоко поляризований за політичними лініями, і приватні ЗМІ часто пов'язані з політичними чи бізнесовими інтересами, які впливають на їхній контент. Проте кілька критично важливих і незалежних джерел працюють, переважно в Інтернеті. Продовжують надходити повідомлення про фізичні напади на журналістів.

Конституція гарантує свободу віросповідання. Однак ісламофобія присутня в політичній риторичі та публічному дискурсі та спрямована насамперед на етнічну албанську громаду та ромів.

Академічна свобода в основному дотримується, але корупція в університетах є значною. Підручники мінімально висвітлювали події після здобуття незалежності, насамперед тому, що етнічні македонці та етнічні албанці по-різному трактують громадянський конфлікт 2001 року.

Конституційні гарантії свободи зібрань загалом добре дотримуються, хоча міліція, яка зазвичай спостерігає за демонстраціями, іноді застосовує

¹ Лапшин О.Є. Конфлікт у колишній Югославії 1991–95 р.р. в загальноєвропейській політиці США : дис... канд. іст. наук : 07.00.02 / Лапшин Олександр Євгенович / Одеський Державний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 1999. С. 87.

² Преспанська угода. Free online encyclopedia. URL: <https://amp.uk.xn---7sbiewaowdbfdjyt.pp.ua/8> (останній перегляд 07.11.2023)

непропорційну силу, а під час акцій протесту іноді відбувається пошкодження майна.

НУО загалом працюють у вільнішому та безпечнішому середовищі під керівництвом СДСМ, а державні інституції стали більш чуйними на роботу громадянського суспільства. НУО, особливо ті, що отримують іноземне фінансування, стикаються з тиском з боку ВМРО–ДПМНЕ, Левиці та їхніх прихильників.

Робітники можуть організовуватися та вести колективні переговори, хоча профспілкам бракує стабільного фінансування та кваліфікованих менеджерів.

Залишається занепокоєння щодо ефективності та незалежності судової системи. ЄС наголосив, що судові реформи є ключовим пріоритетом для вступу КЮР Македонії.

Права належного процесу залишаються під загрозою через корупцію та заступництво в системі правосуддя. Політичне втручання в роботу прокурорів залишається проблемою, тоді як судова культура залишається дуже корумпованою. Вибіркове застосування правосуддя також зберігається, хоча деякі реформи, спрямовані на покращення цього питання, були проведені.¹

Загроза фізичного насильства загалом низька. Хоча міжетнічне насильство в КЮР Македонії дійсно має місце, останніми роками таких випадків стало менше.

Право на володіння власністю та заснування приватного бізнесу загалом поважається, хоча корупція залишається перешкодою для вільного підприємництва.²

Міністерство оборони розробляє оборонну стратегію республіки та оцінює можливі загрози та ризики. Воно також відповідає за систему

¹ Наталія Задорожнюк, посол України в Республіці Північна Македонія. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua> (08.11.2023)

² Суперечка щодо назви Македонії: у ЄС бачать шанс домовитися протягом двох тижнів. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua> (08.11.2023)

оборони, включаючи навчання, готовність, обладнання та розвиток, а також за складання та представлення оборонного бюджету.

Підсумовуючи, період з 1991 до 2001 року був важливим для розвитку політичних інститутів КЮР Македонії, оскільки вони відіграли ключову роль у формуванні демократичних структур та забезпеченні стабільності. Одним з основних досягнень у цей період було прийняття Конституції КЮР Македонії у 1991 році, яка визначила державний устрій, систему розподілу влади та права громадян. Також в цей період були засновані та розвинуті інституції влади, такі як президентство, парламент і судова система. Крім того, важливим етапом у розвитку політичних інститутів було проведення перших виборів у 1994 році, під час яких громадяни вибрали своїх представників до парламенту та місцевих рад. Цей процес став важливим кроком у зміцненні демократії в країні та підтвердив важливість політичних інститутів у сучасному суспільстві.

1.2. Зовнішні відносини

Болгарія була першою країною, яка визнала нову македонську державу під її конституційною назвою. Однак міжнародне визнання нової країни було відкладено через заперечення Греції проти використання того, що вона вважала еллінською назвою та національною символікою.¹

Використання назви «Македонія» було суперечкою між Грецією та Республікою Македонією. Конкретна суперечка щодо назви поновилася після розпаду Югославії та нещодавно здобутої незалежності КЮР Македонією в 1991 році. Греція виступила проти використання назви без географічного визначника, щоб уникнути плутанини з її власним регіоном.²

¹ How North Macedonia's EU accession process was derailed. TRTWorld. URL: <https://www.trtworld.com> (останній перегляд 29.11.2023)

² Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the region: Trade, Growth and World Affairs. Brussels, 9.11.2010 COM(2010) 612 final URL: <https://eur-lex.europa.eu> (останній перегляд 03.12.2023)

Оскільки деякі етнічні греки ідентифікують себе як македонці, не пов'язані зі слов'янським народом, який асоціюється з Північною Македонією, Греція також заперечила проти використання терміну македонці для найбільшої етнічної групи сусідньої країни; вона звинуватила країну в присвоєнні символів і фігур, які історично вважаються частинами культури Греції (таких як Вергіна Сонце та Олександр Македонський), а також у просуванні ірредентистської концепції Об'єднаної Македонії, яка включала б території Греції, Болгарії, Албанії, і Сербії.

ООН прийняла тимчасове посилення на Колишню Югославську Республіку Македонія, коли країну прийняли до організації в 1993 році. Малий реєстр «колишня» був обраний навмисно, щоб відобразити тимчасовість назви, хоча більшість країн-членів ООН незабаром відмовилися від тимчасового посилення та визнали країну як Республіку Македонія. Більшість міжнародних організацій прийняли ту саму конвенцію разом із понад 100 членами ООН і чотирма з п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН.

Греція все ще була незадоволена, і вона запровадила торговельну блокаду в лютому 1994 року. Санкції були зняті у вересні 1995 року після того, як КЮР Македонія змінила свій прапор і ті аспекти конституції, які сприймалися як такі, що надають їй право втручатися у справи інших країн. Два сусіди негайно почали нормалізувати свої відносини, але назва держави залишається джерелом місцевих і міжнародних суперечок. Використання кожної назви залишається суперечливим для прихильників іншої.

КЮР Македонія є членом таких міжнародних і регіональних організацій: МВФ (з 1992), ВООЗ (з 1993), ЄБРР (з 1993), Центральноевропейська ініціатива (з 1993), Рада Європи (з 1995), ОБСЄ (з 1995), SECI (з 1996).¹

Згідно з переписом 1994 року в Республіці Македонія проживало 442 914 албанців, що становило близько 22,9% від загальної чисельності

¹ Baldwin R., Wyplosz C. (2004). The economics of European integration, McGraw-Hill, London, UK.

населення країни (1 936 877). Це зробило їх найбільшою етнічною меншиною поряд з македонським македонським населенням, яке нараховує 1 288 330 осіб (66,5%). У 2001 році албанці Македонії проживали в основному компактними поселеннями в західній частині Македонії, до міжнародного кордону з Албанією. Вони також жили в північно-західній частині Македонії, до кордону з югославською провінцією Сербія та Косово, яке тоді перебувало під управлінням ООН, а також у столиці Македонії Скоп'є та місті Куманово. Вони також становили більшість населення в македонських містах Тетово, Гостівар і Дебар.

Після розпаду Югославії становище етнічних албанців було невизначеним у перші роки нової Македонської республіки. Виникли різні албанські політичні партії, серед яких Партія демократичного процвітання (PDP) була найбільшою та найвідомішою. НДП закликала до покращення статусу албанців у Македонії, наприклад до розширення прав на освіту та використання албанської мови, конституційних змін, звільнення політичних в'язнів, пропорційної системи голосування та припинення дискримінації.

Невдоволення відсутністю конституційного визнання колективних прав албанців призвело до того, що лідер НДП Невзат Халілі оголосив, що його партія вважатиме конституцію недійсною та рухатиметься до пошуку автономії, проголосивши Республіку Іліріда в 1992 році. Пропозиція була оголошена неконституційним урядом КЮР Македонії.

Отже, Становлення македонської державності було складним процесом. Саме в цей період почали виникати суперечки між різними етнічними групами в країні, зокрема греками і албанцями, які складають значну частину населення.

Існує давня суперечка між Грецією та КЮР Македонією щодо використання назви «Македонія». Ця дискусія має глибокі історичні корені і пов'язана з тим, як кожна країна сприймає свою ідентичність. Греція вважає, що назва «Македонія» повинна виключно відноситися до грецького регіону Македонії і її культурної спадщини, в той час як Республіка Македонія

вважає, що має право використовувати цю назву для позначення своєї держави. Цей конфлікт був вирішений використанням назви «Колишня Югославська Республіка Македонія», що на деякий час допомогло призупинити конфлікт.

Статус албанської спільноти в КЮР Македонії є одним з найактуальніших питань, оскільки вони стикаються з дискримінацією та нерівноправністю в суспільстві. Проблеми албанської меншини та вимагання автономії стали передумовами до збройного конфлікту 2001 року.

1.3. Збройний конфлікт у КЮР Македонії

Під час конфлікту в Косово в 1999 році КЮР Македонія відкрила свої кордони для тисяч косовських албанських біженців, які тікали в країну. Згідно з даними, оприлюдненими Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), 17 травня в Македонії перебувало 229 300 біженців з числа косовських албанців. Кількість албанських біженців у Македонії на той момент становила понад 11% населення країни.¹ За даними Комітету США з питань біженців, у Македонії перебувало близько 360 000 осіб.² У другій половині 1999 року албанські біженці репатріювалися.

Здатність КЮР Македонії прийняти біженців була обмежена, оскільки планування на випадок непередбачених обставин передбачало лише 20 000 біженців. Незважаючи на всі труднощі, Македонія приймала біженців за міжнародними стандартами до кінця війни.

Тягар необхідності задовольняти потреби 360 000 біженців вдарив по економіці КЮР Македонії. Замість помірної зростання, як прогнозувалося на 1999 рік, македонська економіка скоротилася на 10% ВВП до кінця 1999

¹ «Macedonia: Towards Destabilisation? The Kosovo crisis takes its toll on Macedonia». International Crisis Group (ICG). 2001. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/icg/1999/en/21836> (останній перегляд 05.12.2023)

² «U.S. Committee for Refugees World Refugee Survey 2001 — Macedonia». United States Committee for Refugees and Immigrants. 2001. URL: <https://www.refworld.org/reference/annualreport/uscri/2001/en/28333> (останній перегляд 05.12.2023)

року. Торгівля з Югославією, основним торговельним партнером Македонії, зазнала краху, внаслідок чого Македонія втратила один із своїх найважливіших експортних товарів, ринки збуту та життєво важливе джерело сировини. Як наслідок, ряд заводів довелося закрити, що додало і без того високого безробіття. У той же час основний транзитний шлях для македонського експорту до більшої частини Європи був закритий, що збільшило витрати на експорт. Державна скарбниця, майже порожня до вибуху кризи, тепер була практично виснажена¹.

Македонці були стурбовані впливом понад 360 000 албанських біженців на етнічний склад Македонії. Вони побоювалися, що присутність біженців порушить демографічний баланс республіки. Македонці були стурбовані руйнівними наслідками останньої фази косовського конфлікту і боялися, що вони можуть втратити найбільше: у березні 1999 року репортер газети «Chicago Tribune» заявив, що «люди бояться, що після Косово наступною буде Македонія».

Одночасно повстанці Армії визволення Косова почали перетинати кордон і закріплюватися в населених албанцями муніципалітетах республіки. Македонська влада часто перехоплювала та захоплювала поставки зброї, що йшли до Косова.²

У прелюдії до конфлікту наприкінці 2000 року групи озброєних албанців почали відкривати вогонь по македонській поліції та силам безпеки, розташованим на кордоні з Югославією. Ці події застали зненацька македонський уряд і міжнародне співтовариство. Перші напади сталися в маленькому селі Танушевці, розташованому на півночі Македонії біля кордону з Косово.

¹ «Macedonia: Towards Destabilisation? The Kosovo crisis takes its toll on Macedonia». International Crisis Group (ICG). 2001. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/icg/1999/en/21836> (останній перегляд 06.12.2023)

² Stabilisation and Association Agreement with North Macedonia, 2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu> (останній перегляд 06.12.2023)

Конфлікт почався 22 січня 2001 року, коли група озброєних албанців напала на поліцейську дільницю села Теарце поблизу Тетово, убивши поліцейського та поранивши трьох інших.

У тому ж місяці група, яка називає себе Армією національного визволення (NLA), взяла на себе відповідальність за напади на поліцію. Початкові звіти містили суперечливу інформацію про НЛА. Президент КЮР Македонії Борис Трайковський стверджував, що повстанці були переважно членами Армії визволення Косова (УÇК), які проникли в країну з Косово. Македонські офіційні особи звинуватили НАТО в недостатніх зусиллях для роззброєння албанських повстанців, перешкоджанні їх розміщенню в буферній зоні (наземній зоні безпеки) між Косово та Сербією або запобіганні їхньому проникненню в Македонію. НЛА стверджувала, що сили повстанців склалися з кількох тисяч чоловік, які прибули переважно з Македонії.

Після місяця зіткнень наприкінці лютого македонські спецпідрозділи поліції нейтралізували позиції НЛА в Теарце та Танушевці, тимчасово відкинувши їх через кордон у Косово.¹

До березня 2001 року сили НАТО, розгорнуті в Косово та навколо нього, почали блокувати постачання повстанців із територій, які контролюються КФОР, за допомогою дронів. ВПС США Predators з 11-ї розвідувальної ескадрильї були переміщені в аеропорт Скоп'є, а пізніше замінені Task Force Hunter, підрозділом безпілотників IAI RQ-5 Hunter. Німецькі війська вздовж свого сектора македонсько-косоварського кордону отримали комбіновану наземну та повітряну місію. Зважаючи на гірський характер місцевості, на землі для спостерігача було багато мертвих точок.²

Щоб подолати цей недолік, німецькі військові інтегрували оглядовий радар RАTАС, встановлений на броневих автомобілі, і БПЛА Luna X-2000. Luna

¹ Daskalovski, Zidas (2004). The Macedonian Conflict Of 2001: Between Successful Diplomacy, Rhetoric And Terror (PDF). Centre for Post-Communist Studies, St. Francis Xavier University. URL: <https://web.archive.org/web/20120503090057/http://www.mystfx.ca/pinstitutes/cpcs/studies-in-post-communism/Daskalovski2004.pdf> (останній перегляд 08.12.2023)

² Surveillance — An eye on the Balkans. 2001. URL: <https://www.flightglobal.com/surveillance-an-eye-on-the-balkans-/38982.article> (останній перегляд 09.12.2023)

X-2000 здійснив загалом 175 бойових вильотів, і кілька підозрюваних повстанців були заарештовані.

Піхотні загони цілодобово патрулювали гори, ведучи таємне спостереження та перешкоджаючи. Мінометні взводи здійснювали світлове забезпечення нічного спостереження. У березні КФОР і македонські сили провели спільну операцію проти албанських повстанців у македонсько-косоварському прикордонному регіоні, результатом якої було захоплення села Танушевці. Збройні сили США координували дії з військовими силами КЮР Македонії, щоб мінімізувати прикордонний рух і діяльність.

У середині березня сили НЛА знову з'явилися на пагорбах над Тетово, ключовим містом на північному заході Македонії з більшістю етнічних албанців. Повстанці обстрілювали македонські позиції з рушниць, кулеметів і мінометів. На той момент НЛА контролювала принаймні сім сіл на північ і захід від Тетово, усі з яких були в горах і їх було легко оборонити.¹

Завдяки стратегічній позиції підрозділів НВА вони могли мати огляд міста. Лінія фронту між НЛА та македонськими силами безпеки розширювалася вздовж лісистих пагорбів, що примикають до центру міста на півночі.² Того самого дня, коли відкрився фронт у Тетово, НЛА взяла під контроль середньовічну міську фортецю на північ від центру міста та почала стріляти в поліцію, розміщену в міських районах.

Після початкового зіткнення македонська поліція витіснила НЛА з Тетово і захопила середньовічну фортецю. НЛА було відкинуто на навколишні пагорби, де, як повідомляється, горіло кілька будинків. Медики повідомили, що одна людина загинула та щонайменше чотирнадцять отримали поранення, у тому числі одинадцять поліцейських.³

¹ «Macedonia warns rebels to quit or else government turns back on call for talks». Juliette Terzieff. San Francisco Chronicle. 21 March 2001. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/icg/1999/en/21836> (останній перегляд 09.12.2023)

² «Macedonia Gets Ready for War With Albanians: Fighting with guerrillas expands» by R. Jeffrey Smith. San Francisco Chronicle. 19 March 2001. URL: <https://www.sfgate.com/news/article/Macedonia-Gets-Ready-for-War-With-Albanians-2940531.php> (останній перегляд 09.12.2023)

³ «Albanian Rebels Carry Fight to Major Macedonian City» by Juliette Terzieff. San Francisco Chronicle. 15 March 2001. URL: <https://www.sfgate.com/news/article/Albanian-Rebels-Carry-Fight-to-Major-Macedonian-2942016.php> (останній перегляд 10.12.2023)

Уряд висунув ультиматум, просячи Армію національного визволення скласти зброю та залишити країну, або зіткнутися з повномасштабним наступом. НЛА відхилила ультиматум, оголосила про одностороннє припинення вогню та закликала до політичного діалогу. У відповідь президент Трайковський заявив, що уряд спочатку мав «нейтралізувати терористичну загрозу», але погодився розпочати політичний діалог із законними албанськими політичними партіями в КЮР Македонії.¹

Прем'єр-міністр Любчо Георгієвський заявив у телевізійному зверненні до нації, що не буде вести переговори з «терористами». Він дорікнув Сполученим Штатам і Німеччині, чії війська патрулювали кордон зі сторони Косова у складі тамтешнього контингенту НАТО, за те, що вони не зробили достатньо, щоб зупинити повстанців. Георгієвський звинуватив НАТО у «створенні нового Талібану в Європі» та дозволі албанським екстремістам діяти з Косово, яке знаходиться під адміністрацією ООН.²

Після п'яти днів партизанських атак на урядові сили в Тетово та його околицях, 18 березня 2001 року македонський уряд віддав наказ про загальну мобілізацію резервістів для проведення ширшої контратаки на позиції Національно-визвольної армії на пагорбах навколо Тетово.

Наступ македонських сил безпеки розпочався проти позицій НЛА на схилах пагорбів над містом 25 березня 2001 р. Зіткнувшись із запеклим опором повстанців, понад двісті військових за підтримки танків і мінометів просунулися приблизно на кілометр вгору по пагорбах, пробиваючись до села Гайре. Рано вдень село Гайре було захоплено поліцією; вони увійшли до Шипковиці, але повстанці НЛА чинили сильніший опір у Лавце.³

¹ Daskalovski, Zidas (2004). The Macedonian Conflict Of 2001: Between Successful Diplomacy, Rhetoric And Terror (PDF). Centre for Post-Communist Studies, St. Francis Xavier University. URL: <https://web.archive.org/web/20120503090057/http://www.mystfx.ca/pinstitutes/cpcs/studies-in-post-communism/Daskalovski2004.pdf> (останній перегляд 10.12.2023)

² «Macedonia Gets Ready for War With Albanians: Fighting with guerrillas expands» by R. Jeffrey Smith. San Francisco Chronicle. 19 March 2001. URL: <https://www.sfgate.com/news/article/Macedonia-Gets-Ready-for-War-With-Albanians-2940531.php> (останній перегляд 10.12.2023)

³ Secretary General praises North Macedonia for contributions to NATO. NATO. URL: <https://www.nato.int> (останній перегляд 11.12.2023)

Македонські урядові сили продовжували обережно просуватися на північ від Тетово протягом другого дня наступу (26 березня 2001 р.), консолідуючи свій контроль над селами, які майже два тижні утримувалися албанськими повстанцями. Після артилерійської та піхотної атаки македонських сил безпеки більшість повстанців НЛА залишили свої позиції далі на північ у гори, що тягнуться до Косова.¹

28 березня 2001 року, через два дні після того, як НЛА було витіснено з більшої частини Тетово, македонські сили безпеки розпочали другий наступ, цього разу спрямований на очищення повстанців від їхніх опорних пунктів, що простяглися від східного Тетово до села Танушевці, на північний захід від Скоп'є. Під час другого наступу сили безпеки атакували позиції НЛА біля сіл Брест, Маліно Мало, Грачані та Гошинце, де раніше в березні відбулися зіткнення перед наступними зіткненнями навколо Тетово.² Уряд заявив, що партизани втекли на північний захід до Косово, яке вони «використовували як тилову базу».

31 березня 2001 року македонський уряд оголосив про завершення наступу на збройні групи НЛА.³ Македонський уряд стверджував, що вбив десяток партизанів НЛА під час наступу. Повстанці також стверджували, що вбили щонайменше дюжину македонських прикордонних поліцейських, однак представники служби безпеки це заперечували. Представники лікарні в Тетово повідомили, що тридцять поліцейських і десять цивільних отримали поранення. Загинув один мирний житель, албанець. Проте джерела НЛА підтвердили, що під час наступу македонської армії в Тетово вони втратили сім озброєних людей.

¹ «Macedonia Calls Push a Success: Ethnic Albanian rebels leave hills — West seeks progress in talks» by Steven Erlanger. San Francisco Chronicle. 27 March 2001. URL: <https://www.sfgate.com/news/article/Macedonia-Calls-Push-a-Success-Ethnic-Albanian-2937935.php> (останній перегляд 11.12.2023)

² Macedonian army in fresh offensive. BBC News. 28 March 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131002212920/http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1247206.stm> (останній перегляд 11.12.2023)

³ «Chronology for Albanians in Macedonia». Minorities at Risk Project, UNHCR. 2004. URL: <https://webarchive.archive.unhcr.org/20230521080008/https://www.refworld.org/docid/469f38b7a.html> (останній перегляд 11.12.2023)

Протягом місячного періоду спокою в результаті наступу македонських сил безпеки уряд розпочав дискусії за круглим столом із македонськими та албанськими політичними партіями щодо законодавчих реформ. Однак на цьому насильство не припинилося. 28 квітня 2001 року вісім македонських поліцейських були вбиті під час засідки у Вейце під час нападу НЛА. У звітах було зроблено висновок, що нападників, мабуть, повідомили по радіо про маршрут поліцейського автомобіля.

Македонські джерела розкрили, що засідку влаштували Ісмаїл Шинасі (псевдонім «Командант Ходжа»), Чека Ілаз (псевдонім «Командант Корі») і Чека Білал (псевдонім «Командант Брада») – усі троє та більшість їхніх людей народилися в Косово та були ветеранами армії визволення Косова. Чека Білал був співробітником Косовського розвідувального управління і був одним з головних організаторів контрабанди зброї в Косово.

З приводу нападу президент КЮР Македонії Борис Трайковський заявив: «Ми боремося з терористами, а не з повстанцями, і ми проявили максимальну стриманість у боротьбі з ними».¹

Вбивство восьми македонських солдатів і поліцейських призвело до заворушень у Скоп'є, Бітолі та Велесі, під час яких етнічні македонці нападали на підприємства та магазини, що належать албанцям. Щонайменше десять албанських магазинів у місті Бітола були зруйновані, а десятки будівель пошкоджені.

Щоб придушити заворушення, македонський уряд запровадив комендантську годину в Бітолі, а прем'єр-міністр Георгієвський оголосив, що його кабінет розглядає можливість оголошення стану війни, щоб мати більшу гнучкість у боротьбі з повстанцями НЛА. Відповідно до конституції КЮР Македонії воєнний стан надав розширені повноваження президенту та армії та дозволить президентське правління за допомогою указів, менше обмежень щодо армії, заборону демонстрацій, загальнонаціональну комендантську

¹«Macedonia moves against rebels». CNN World. 3 may 2001. URL: https://archive.ph/20120707210242/http://articles.cnn.com/2001-05-03/world/macedonia.unrest.02_1_macedonian-forces-kumanovo-ethnic-albanian-rebels?_s=PM:WORLD (останній перегляд 12.12.2023)

годину та закриття кордонів країни. Проте протягом усього конфлікту Сполучені Штати закликали Македонію не оголошувати стан війни в боротьбі проти НЛА.

На початку травня 2001 року велика група повстанців НЛА проникла в КЮР Македонію з Косово і створила бази в кількох селах на північ від Куманово. Цю озброєну групу повстанців НЛА, відому як «113 бригада НЛА», очолив косовський албанець Фаділ Німані.

3 травня НЛА влаштувала ще одну засідку на македонські сили безпеки у Ваксинце, поблизу Куманова, і вбила двох македонських солдатів і викрала третього. Троє бійців перебували в прикордонному наряді, який повертався з чергового чергування, коли потрапив у засідку біля села.¹ Державне радіо повідомило, що повстанці оголосили територію навколо Ваксинце своєю «звільненою зоною».²

Того ж дня Рада безпеки КЮР Македонії вирішила розпочати новий наступ проти НЛА, щоб вибити їх з їхніх опорних пунктів у селах на північ від Куманово. Людям із сіл, утримуваних НЛА, дали час до 15:00 для евакуації, перш ніж македонські сили безпеки розпочнуть наступ. Речник армії Георгій Трендафілов заявив Associated Press, що НЛА тримає тисячі селян як живий щит. Наступ розпочався з обстрілу окремих цілей у Ваксинці з військових вертольотів і польової артилерії.

У наступні кілька днів македонські сили безпеки обстрілювали позиції НЛА в селах Слупчане, Орizarі та Отля. Після цього македонська поліція та піхотні підрозділи наступали. 7 травня 2001 року офіційні особи македонської армії оголосили, що за попередні три дні македонським силам безпеки вдалося знищити чотирнадцять закріплених позицій НЛА, вісім кулеметних бункерів, сім снайперських гнізд, шість контрольних пунктів, три

¹«Soldiers killed in Macedonia». CNN World. 3 May 2001. URL: https://archive.ph/20120709210715/http://articles.cnn.com/2001-05-03/world/macedonia.unrest_1_macedonian-soldiers-albanian-party-bitola?_s=PM:WORLD (останній перегляд 13.12.2023)

²«Macedonia attacks rebel forces». CNN World. 3 May 2001. URL: https://archive.ph/20130119211716/http://articles.cnn.com/2001-05-03/world/macedonia.unrest.03_1_macedonian-soldiers-macedonian-forces-kumanovo?_s=PM:WORLD (останній перегляд 13.12.2023)

склади зброї та один міномет. Представники армії також підкреслили, що під час операції вражалися лише окремі цілі, щоб уникнути жертв серед цивільного населення та непотрібних матеріальних збитків.

Найбільш інтенсивні зіткнення відбулися протягом першого тижня наступу в Куманово, 8 травня 2001 року, на під'їзді до села Слупчане. Армійська піхота розпочала наступ, змусивши повстанців залишити свої позиції та відступити до Ваксинца. Тоді армійські вертольоти перехопили їх кулеметним вогнем і завдали значних втрат. Того ж дня македонська армія знищила позицію двадцяти повстанців НЛА в «Гірничній колонії», яка була розташована поблизу Ложане.

25 травня 2001 року македонські сили безпеки розпочали довгоочікуваний загальний наступ проти НЛА в Куманово. Бої тривали наступного дня і переросли у міську війну. Поліції та армійській піхоті довелося битися за кожен будинок у великих селах Ваксинце та Лояне, двох опорних пунктах НЛА, оскільки НЛА чинила запеклий опір. Також був задіяний спецпідрозділ міліції «Тигри», який спеціалізувався на міській боротьбі з партизанами.

Після двох тижнів важких боїв 26 травня 2001 року сили безпеки КЮР Македонії повернули Ваксинце та Лояне. Під час битви за Ваксинце македонські сили вбили Фаділа Німані, головного командувача НЛА в Куманово.

Македонські війська продовжували наступ на опорні пункти НЛА Слупчане та Матейце, обидва приблизно за тридцять кілометрів на північний схід від столиці Скоп'є. Після кількох зіткнень, у яких повстанці НЛА зазнали поразки, 29 травня 2001 року македонська поліція та військові частини увійшли в село Матейче. Під час обшуку будинків поліцейські виявили зброю та військову техніку. Поліція також виявила систему тунелів, які забезпечували зв'язок між кількома будинками. Після того, як македонські сили безпеки захопили Матейче, НЛА розпочала скоординовану

атаку на село з напрямків Отля, Орізарє та Слупчанє. Повстанці вели вогонь з кулеметів, автоматів, снайперських гвинтівок, гранатометів.¹

Протягом наступних двох днів македонські сили безпеки здійснювали наступ на Слупчанє, яке щодня зазнавало обстрілів. Тим часом з'явилися новини про те, що в селах на північ від Тетово відновилися бої, більш ніж через місяць після того, як македонські сили безпеки розгромили повстанців у березні 2001 року.

8 червня 2001 року македонська армія та поліція розпочали нову велику атаку на НЛА в їхніх опорних пунктах у селах, що залишилися під окупацією з початку травня 2001 року. Головною метою операції було захистити дамбу Ліпково, яку утримували повстанці. НЛА закрила клапани, які використовувалися для контролю витоку води з дамби озера Ліпково. Це припинило подачу води в Куманово, що спричинило гуманітарну кризу для цивільного населення міста. Армія захопила озеро Ліпкове та відтіснила НЛА назад у село.²

На відміну від Ваксинце, Матейче та інших сіл на полі битви, у Ліпково все ще було 10 000 людей, яких не евакуювали ні уряд, ні Червоний Хрест. Щоб запобігти жертвам серед цивільного населення, представники уряду наказали мирним жителям Ліпкового евакуюватися з села. Однак цей наказ не було виконано, оскільки повстанці НЛА в селі не дозволяли Міжнародному Червоному Хресту евакуювати мирних жителів. Мер Ліпково Хусамедін Халілі видав розпорядження, протилежне урядовому. Він сказав мирним жителям, що вони будуть у більшій безпеці в підвалах своїх будинків, а не намагатимуться покинути село, тому що опиняться у перехресному вогні між силами безпеки та НЛА.³

¹Macedonia blasts rebel village. BBC News. 28 May 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20141210204326/http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1355824.stm> (останній перегляд 15.12.2023)

²"Monthly report". HELSINKI Committee for Human Rights, Republic of Macedonia. June 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20111031045842/http://mhc.org.mk/default-EN.asp?ItemID=DF250A5381386A41829ECBD3AF935BAB> (останній перегляд 15.12.2023)

³«Апелот за извлекување на цивилите од Липково, не даде резултати». ВЕСТ. 31 May 2001 URL: <https://web.archive.org/web/20131002140219/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=9192&idg=1&idb=269&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 16.12.2023)

Оскільки цивільне населення не втекло із зони конфлікту, щоб запобігти гуманітарній катастрофі в Липковому та відновити водопостачання села, за посередництва ОБСЄ було оголошено про тимчасове припинення вогню, і президент Трайковський наказав припинити наступ 12 червня. Під час припинення вогню постачання питної води для Куманово буде відновлено, а мирні жителі Липково отримуватимуть їжу, воду та медикаменти від ОБСЄ.¹

Тимчасове припинення вогню було порушено НЛА лише через кілька годин після угоди, коли повстанці обстріляли поліцейську машину поблизу Тетово. Під час обміну, який тривав до світанку, було поранено дев'ятеро поліцейських, двоє з яких отримали поранення. НЛА вибачилася за атаку, назвавши її «помилкою». Під час перемир'я НЛА також підпалила історичну православну церкву в Матейце, яка вважається однією з найважливіших культурних пам'яток у Куманово, а також будинки цивільних етнічних македонців. До того, як македонська поліція увійшла в село в червні 2001 року, церква використовувалася як штаб НЛА.

Під час місячних боїв в районі Куманово македонським силам безпеки вдалося відбити кілька сіл, які були опорними пунктами НЛА, і очистити їх від присутності повстанців. Згідно з македонськими офіційними заявами, сили безпеки вбили щонайменше 30 повстанців НЛА, включаючи командира Фаділа Німані, тоді як НЛА стверджувала, що вони втратили 16.

Наступ македонців у Куманово тимчасово зупинився, оскільки НЛА відкрила новий фронт, який відвернув увагу від Куманово.² 12 червня 2001 року повстанці, які раніше проникли в цю територію, оголосили «вільною територією» Арачиново, село, географічно розташоване лише за кілька кілометрів на північ від Скоп'є. Через Арачиново, яке стало одним із штабів

¹ «Прогласен привремен прекин на огнот» ВЕСТ. 12 June 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20160303214632/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=9849&idg=1&idb=279&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 16.12.2023)

² «Арачиново во сценарио за воена состојба». ВЕСТ. 12 June 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131002135439/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=9851&idg=1&idb=279&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 17.12.2023)

НЛА, албанські повстанці погрожували обстріляти Скоп'є з мінометів, особливо будівлі парламенту та уряду. Головнокомандуючим Арачиново був Ходжа або Джезаїр Шакірі.

22 червня македонські сили безпеки розпочали масштабний наступ, щоб очистити територію села від албанських повстанців. Наступного дня два винищувачі Су-25 Македонської військової ескадрильї, пілотовані пілотами ARM, провели першу розвідку над селом. Македонські війська швидко просувалися вперед, оточивши албанських повстанців з трьох сторін. За словами генерала Панде Петровського, який командував операцією в Арачиново, ARM мала в своєму розпорядженні близько 20 000 солдатів з бронетанковими батальйонами, 54 танки, 120-130 мінометів, вертольоти Мі-24 і достатню кількість боєприпасів для проведення вирішальної операції і завершити розпуск НЛА. Битва тривала лише три дні і закінчилася тим, що дві третини села опинились під македонським контролем. Під егідою НАТО було досягнуто домовленості про припинення вогню для евакуації членів НВА з Арачиново до Липкового.

Таким чином, близько 350 повстанцям дозволили залишити село зі зброєю за допомогою військ США, які служать у KFOR і силах НАТО в Косово, ОБСЄ та Місії Європейського Союзу, що викликало суперечки. Македонська сторона отримала наказ відійти. На знак цього тієї ж ночі кілька тисяч македонців зібралися перед парламентом у Скоп'є на знак протесту, під час якого будівлю було захоплено, а протест переріс у масові заворушення.

У 2001 році Україна була єдиним постачальником військової зброї до КЮР Македонії на основі двосторонньої угоди про військову співпрацю, яка почалася в 1999 році. Західні офіційні особи різко протестували проти поставок української зброї до Македонії. Київ відвідав секретар ЄС, Генерал Хав'єр Солана, радник США з національної безпеки Кондоліза Райс, щоб змусити український уряд призупинити поставки зброї Македонії,

український уряд погодився призупинити всі військові продажі Македонії в липні.¹

Після посередництва ОБСЄ та НАТО та посилення тиску щодо припинення бойових дій македонський уряд погодився на прохання НАТО підписати безумовне припинення вогню.² Угоду про припинення вогню було підписано 5 липня 2001 року президентом, генералом армії Панде Петровським і генералом поліції Рісто Галевським з македонської сторони, а також Пітером Фейтом, представником НАТО. НАТО було гарантом загального припинення вогню. Угода була підписана з НЛА в Призрені.³

Загальна угода про припинення вогню вимагала створення демілітаризованої зони від кордону з Косово до південного боку шосе Тетово – Яжинце. Відповідно до угоди македонська армія відступила з Тетово та з усіх підконтрольних їй сіл у зоні конфлікту та зайняла нові позиції на кордоні Косова та на південь від Тетово. До позицій армії на Поповій Шапці також було направлено підкріплення. Після передислокації армії на нові позиції на південь від міста в Тетово залишилося лише чотири поліцейські блокпости та підрозділи поліції, розташовані в будівлі СВР. З сіл зони конфлікту також вивели підрозділи міліції. Поліція, що залишилася в регіоні навколо Тетово після підписання перемир'я, була наступною: двадцять у Лесоку, сімдесят у Теарці, сто двадцять у Вратниці, двадцять п'ять у Яжинце, сто у Єгуновце, п'ятдесят у Ратає, сімдесят у Селце, а також п'ять поліцейських блокпостів по п'ятнадцять поліцейських на кожному.

Відповідно до угоди про припинення вогню, сили безпеки КЮР Македонії могли відкривати вогонь лише тоді, коли їхньому життю загрожувала пряма загроза, а вогонь у відповідь мав бути пропорційним будь-яким нападам НЛА.

¹ Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC News Україна. 7 лютого 2021. URL: <https://web.archive.org/web/20210207174320/https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089> (останній перегляд 18.12.2023)

² Манчо Митевски. «2001 Вojна со две лица: и автохтона вojна и мал потег на партијата на големите играчи», Култура, 2008. 361 pages.

³ Панде Петровски. Киро Дандаро . «Сведоштва 2001», 2006. 235 pages.

Угода також передбачала розгортання 3000 контингенту НАТО в зоні конфлікту після досягнення політичного врегулювання між політичними лідерами КЮР Македонії та Албанії. Мандат сил НАТО мав тривати сорок п'ять днів, а завданням було роззброїти повстанців НЛА.¹

Загальна угода про припинення вогню, підписана 5 липня 2001 року, не дотримувалася НВА, яка постійно її порушувала.² Згідно з армійськими даними КЮР Македонії, з моменту підписання Загального перемир'я 5 липня до кінця серпня НЛА здійснила сто тридцять дев'ять прямих нападів на македонські сили безпеки: сто сімнадцять у Тетово, дванадцять в Куманово і десять в регіоні Скоп'є. Македонські сили безпеки сімдесят чотири рази відкривали вогонь у відповідь: шістдесят разів у Тетово, сім разів у Куманово та сім разів у регіоні Скоп'є. Був вісімдесят один випадок викрадення НЛА цивільних етнічних македонців, шістдесят одного з них було звільнено.³

Після підписання угоди про припинення вогню та виведення армії з сіл на північ від Тетово НАТО дало гарантії повернення до своїх домівок цивільним особам, які втекли з регіону до Косово або були внутрішньо переміщеними особами. Згодом цивільні етнічні албанці почали повертатися до своїх домівок у селах Тетово Селце, Лавце, Джермо, Шипковіца, Бродец, Вешала та Вейце. Повернення цивільного населення та відхід армії створили сприятливі умови для того, щоб НВА знову з'явилася в цих селах. Спостережні позиції армії помітили повстанців, які обкопували оборонні позиції навколо цих сіл, але солдатам не дали дозволу відкрити вогонь.

Першим великим інцидентом, спричиненим НЛА, стала артилерійська атака на Тетово 7 липня 2001 року, лише через два дні після підписання угоди про припинення вогню. Зі своїх позицій на північ від Тетово повстанці НЛА почали артилерійський обстріл міста. З мінометів були випущені

¹ Dnevnik. 11 December 2014. URL:

<https://web.archive.org/web/20141211065749/http://star.dnevnik.com.mk/?pBroj=1595&stID=1557> (останній перегляд 21.12.2023)

² «Rebels breach Macedonia truce». CNN World. 12 June 2001. URL:

https://archive.ph/20130119120319/http://articles.cnn.com/2001-06-12/world/macedonia.fighting_1_cease-fire-nikola-dimitrov-kumanovo?_s=PM:WORLD (останній перегляд 21.12.2023)

³ Панде Петровски. Киро Дандаро . «Сведоштва 2001», 2006. 235 pages.

гранатомети по північній частині міста, в бік міського стадіону та центрального ТРЦ «Тетовчанка». Бойовики продовжували обстріл блокпостів міліції в місті з гранатометів РПГ та автоматичної зброї з боку сіл Джермо та Порой. Македонська поліція, дислокована в місті, відповіла на цей вогонь з усього наявного озброєння. Одночасно були спроби повстанців розбомбити поліцейську дільницю в Теарсі.¹

У вихідні НВА увійшла в етнічні македонські села Брезно і Варвара і почала окопуватися на позиціях. Повстанці також почали окопуватися над великим етнічним македонським селом Лісок. Міністерство внутрішніх справ зафіксувало пересування, але не втручалось. Але він попередив спостерігачів ЄС і ОБСЄ про вживання контрзаходів. Зі своїх позицій у Варварі повстанці відкрили вогонь з автоматичної зброї по Лесоку та по позиціях поліції в Яжинці. Під час цих інцидентів поліція не реагувала, дотримуючись угоди про припинення вогню. Було також помічено, як НЛА встановлює блокпости на дорогах на схід від Тетово.²

9 липня у засобах масової інформації було оголошено, що коли повстанці вперше почали стріляти в бік Лісок, до селян прийшов наряд міліції та озброїв їх вогнепальною зброєю та боєприпасами, щоб захищатися, оскільки поліції не дозволили втрутитися. Озброєні селяни організували сільське ополчення, зайняли оборонні позиції та протягом двох днів відбивали спроби НВА проникнути в село.³ Того ж дня групи тетовських македонців пішли до президента з вимогою наказати армії увійти до Тетово та вигнати повстанців із етнічних македонських сіл Сетоле, Отуньє, Ядоарце, Брезно, Варвара та Слошнік, щоб мирних жителів можна було повернути до своїх домівок. Вони стверджували, що НЛА атакувала македонські села, що залишилися в регіоні, щоб етнічно очистити регіон від македонців. Вони

¹ «ОНА не го почитуваше прекиног на огног». ВЕСТ. 7 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20160303214410/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=11216&idg=2&idb=301&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 23.12.2023)

² Так само

³ «Герористите го сардисаа Лешок, селаните сами се бранат». Дневник. 9 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131003020817/http://star.dnevnik.com.mk/?pBroj=1596&stID=1563> (останній перегляд 25.12.2023)

також заявили, що вважають Загальну угоду про припинення вогню «непродуманим актом, який може завдати і вже є дуже шкідливим для македонського населення в регіоні Тетово». ¹

Ближче до середини липня НЛА увійшла в передмістя Тетово Дреновець, яке вже було звільнене від армії та поліції. Озброєні громадяни організували контрольні пункти в передмісті та почали будувати позиції в безпосередній близькості від колишніх позицій міліції на стадіоні. У зв'язку з тим, що НЛА використовувала режим припинення вогню, щоб проникнути в Тетово та наблизитися до позицій сил безпеки, генерал Панде Петровський видав наказ, який дозволяв силам безпеки відкривати вогонь, якщо повстанці підійшли на 200 метрів від їхніх позицій.

Гелікоптер НАТО Chinook, який увійшов у повітряний простір КЮР Македонії з боку Косово та скинув контейнер на село Шипковіца (яке після 5 липня потрапило до рук НВА). Через 15 хвилин після першого десантування інший гелікоптер НАТО скинув ще один контейнер в районі села Бродець. Викинувши вантаж, вертольоти повернулися в бік Косова. ²Македонська протиповітряна оборона не відкривала вогонь по вертольотах, але міністерство оборони Македонії вимагало від КФОР офіційної відповіді щодо двох інцидентів. Офіційні особи НАТО спочатку заперечували будь-яку причетність, але пізніше підтвердили, що вони скинули контейнери, але заявили, що вантаж був призначений не для NLA, а для використання KFOR. ³

22 липня позиції повстанців НЛА в селах на північ від Тетово, а також у передмісті Дреновець почали масований наступ на македонську поліцію поблизу сіл, а також у Тетово. Напади почалися об 11:00 з атаки на позиції

¹ «Итно да се ослободат шесте окупирани села во Тетовско». Дневник. 8 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131003020931/http://star.dnevnik.com.mk/?pBroj=1597&stID=1633> (останній перегляд 26.12.2023)

² «Хеликоптери на КФОР исфрлија контејнери во Шипковица и во Бродец». ВЕСТ. 23 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131002134429/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=11987&idg=2&idb=314&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 26.12.2023)

³ «КФОР признал за хеликоптерите, ама крие што носеле». ВЕСТ. 24 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131002140239/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=12119&idg=2&idb=315&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 27.12.2023)

поліції на міському стадіоні, Drenovec 2, і армійські казарми на околиці міста. Поліція відповіла на вогонь, що призвело до запеклої бійки. Бої тривали безперервно другий день, і повстанці повільно рухалися до міського стадіону та передмістя Дреновець 2 і наблизилися до центру міста. Того ж дня міністр оборони попередив НЛА про необхідність відійти з території, яку вона зайняла під час перемир'я, або зіткнутися з повною атакою.

Бій завершився 24 липня 2001 року після ночі боїв. Наступного дня в Тетово було тихо, а етнічні албанські повстанці будували оборону з мішків з піском. Навпроти цвинтаря македонські силовики розмістили бронетранспортери. Після битви була лінія, що розділяла Тетово з міським стадіоном, який був «кордоном». Хоча окремі збройні провокації відбувалися до кінця 2001 року, позиції обох сторін у місті Тетово після битви 24 липня не змінилися. Найбільший інцидент після зіткнень 24 липня стався 7 серпня, коли НЛА зробила ще одну спробу взяти під контроль місто. Атака провалилася, коли спецпідрозділи міліції почали контрудар і змусили повстанців повернутися на колишні позиції.¹

Під час липневих зіткнень у Тетово загинули п'ятеро співробітників македонських сил безпеки. Джерела NLA підтверджують, що під час бою вони втратили сімнадцять повстанців – найбільшою втратою стала смерть коменданта Рокі.

Наприкінці липня та на початку серпня НЛА збільшила свою присутність у демілітаризованій зоні навколо шосе Тетово-Яжинце, після проведення етнічних чисток у п'яти етнічних македонських селах, розташованих поруч із шосе. Міністр внутрішніх справ і прем'єр-міністр чинили тиск на президента, щоб той наказав армії розпочати повномасштабний наступ, щоб відвоювати територію, яку НЛА окупувала під час періоду припинення вогню після 5 липень. Ця територія включала більшість сіл на північ від Тетово, передмістя Тетово Дреновець, а також

¹ Accession Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia, 2008. P. 10. (останній перегляд 27.12.2023)

територію на північ від шосе Тетово-Яжинце. Прем'єр-міністр продовжував наполягати на оголошенні воєнного стану, щоб дати армії необхідну свободу для вирішення кризи військовими засобами. Генерал Панде Петровський підготував план наступу під назвою «Операція Полог», але президент Трайковський відмовився його підписати. За словами Петровського, представники НАТО та США постійно запевняли Трайковського, що НЛА мирно відступить із цього району, як тільки політичний діалог з албанськими політичними партіями активізується.

На початку серпня 2001 року Македонська розвідувальна служба отримала інформацію про те, що спецпідрозділ НЛА проник у передмістя Чаір у Скоп'є. Групу з десяти членів очолював громадянин Албанії Лефтер Бікадж (відомий як командант Теллі), і, згідно з даними розвідки, групі було доручено організувати терористичні атаки в столиці. 7 серпня поліція виявила схованку групи та провела рейд, під час якого п'ять членів групи NLA були вбиті та п'ятеро інших заарештовані. У квартирі правоохоронці виявили велику кількість: автомати, пістолети, міномети, вибухові пристрої та гранатомети.

Наступного дня, по дорозі до Тетово, військовий конвой, який відправляв підкріплення на позиції армії навколо Тетово, був атакований із засідки, влаштованої повстанцями НЛА. Десять македонських солдатів загинули під час нападу. На них напали на трасі Тетово-Яжинце поблизу населеного пункту Карпалак.

9 серпня тридцять повстанців НЛА викрали п'ятьох цивільних робітників, які виконували будівельні роботи на шосе Тетово-Яжинце. Цих людей жорстоко побили і зрізали ножами шкіру. Коли їх відпустили, усіх доправили до реанімації.

Того ж дня президент санкціонував спільну військово-поліцейську дію, спрямовану на звільнення та забезпечення безпеки району Тетово-Яжинце, який був демілітаризований після Угоди про припинення вогню від 5 липня. Операція почалася вранці 10 серпня, і після кількох зіткнень з повстанцями

район Тетово-Яжинце було відвойовано у НЛА та встановлено контрольно-пропускні пункти. Шосе Тетово-Скоп'є також було повністю охороняно, а групи розмінування очистили територію від наземних мін, тоді як сильна присутність поліції охороняла дорогу від диверсій.

Битва під Радушою 11-13 серпня стала найгіршим порушенням Генеральної угоди про припинення вогню, підписаної між КЮР Македонія та НАТО (в ролі гаранта для АНА). Бій складався з серії зіткнень між македонськими силами безпеки та повстанцями НЛА в районі села Радуша, поблизу кордону з Косово.

НАТО розгорнула 3500 військовослужбовців у Македонії для стабілізації ситуації в рамках операції під назвою «Essential Harvest» - «Значний урожай», спрямованої на вилучення зброї у населення і повстанців. Операція передбачала інтеграцію албанської меншини в політичну систему Македонії та реалізацію її етнічних прав.

10 серпня 2001 року вісім македонських солдатів загинули в результаті вибуху міни поблизу столиці країни Скоп'є. Вибух стався на дорозі між селами Любанці і Люботень, за п'ять кілометрів від околиць Скоп'є, коли колона армійських вантажівок наїхала на три міни. Ще шестеро військових отримали поранення внаслідок вибуху.

Наступного ранку поліція направила патруль для обшуку села Люботень після того, як отримала розвідувальну інформацію про те, що група з трьох повстанців НЛА увійшла в село після того, як замінувала дорогу. Коли міліція увійшла в село, з північної частини села по них були випущені три гранати з 120-мм міномета.

Акція поліції в Люботені збіглася з контрнаступом сил безпеки в Радусі. Це було частиною зусиль прем'єр-міністра та міністра внутрішніх справ щодо відновлення загального наступу проти НЛА, який було зупинено після 5 липня 2001 року.

Однак загальний наступ не було проведено, оскільки 13 серпня, через день після дії в Люботені, етнічні македонці і етнічні албанські політичні

офіційні представники в КЮР Македонії підписали Охридську рамкову угоду, поклавши офіційний кінець військовим діям. Незважаючи на те, що ОНА не брала участі ні в переговорах, ні в підписанні документа, лідери ОНА погодилися роззброїтися перед військами НАТО.

Охридська рамкова угода, підписана 13 серпня 2001 року, офіційно поклала край збройному конфлікту. Угода заклала основу для розширення прав етнічних албанців у КЮР Македонії.

Після Охридської угоди повстанці погодилися на припинення вогню в червні, однак у серпні були укладені інші угоди, перш ніж обидві сторони домовилися про остаточну угоду в січні 2002 року.

Відповідно до Охридської угоди уряд КЮР Македонії зобов'язався покращити права албанців у країна. Ці права включали надання албанської мови другою офіційною мовою та збільшення участі етнічних албанців в урядових установах, поліції та армії. Найголовніше те, що відповідно до Охридської угоди македонський уряд погодився на нову модель децентралізації.

Збройний конфлікт у Республіці Македонія у 2001 році мав серйозні наслідки для країни та регіону в цілому. Він загострив етнічні та політичні розбіжності, посилив економічні проблеми та погрожував міжетнічній згоді. Однак завдяки успішному застосуванню дипломатичних та мирних методів врегулювання конфлікту вдалося уникнути великомасштабної війни та зберегти територіальну цілісність Македонії. Загалом, збройний конфлікт у Республіці Македонії 2001 року був серйозним випробуванням країни. Однак він дав можливість позначити проблеми у міжетнічних відносинах і розпочати їх вирішення. Важливо враховувати досвід цього конфлікту при розробці політики щодо врегулювання міжнаціональних протиріч та зміцнення демократії в країні.

РОЗДІЛ 2. РЕФОРМИ І ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ В КРАЇНІ (2001-2019 РР.)

2.1. Внутрішній і зовнішній розвиток держави

КЮР Македонія пережила міжетнічний конфлікт у 2001 році. Залучення етнічних меншин до інститутів влади та процесу прийняття рішень було покращено, але конфлікт залишається осередком політичної мобілізації та міжетнічних провокацій. Не було зроблено жодних серйозних зусиль, щоб країна розібралася зі своїм минулим.

Незважаючи на те, що жертв серед цивільного населення було дуже мало порівняно з іншими конфліктами на Балканах, не всі ймовірні випадки військових злочинів були розслідувані. Співробітники сил безпеки країни потрапили під суд Гаазького трибуналу. Один з них, колишній міністр внутрішніх справ, був виправданий і є спеціальним радником прем'єр-міністра Заєва.

Іншого зустріли як героя після відбування тюремного ув'язнення і він став членом парламенту від ВМРО-ДПМНЕ. У 2011 році парламент оголосив амністію за військові злочини, нібито скоєні членами Національної визвольної армії (NLA, албанського партизанського угруповання), які не були розглянуті Гаазьким трибуналом. Крім того, ВДІ, політична партія, що походить від NLA, була включена в уряд з 2002 року з короткою перервою в 2006-2008 роках.

Багато військовослужбовців НЛА займали високі державні посади, включаючи Талата Дзафері, нинішнього спікера парламенту. ВДІ організовує щорічне вшанування пам'яті битв і загиблих бійців у 2001 році та

спонсорував відкриття музею, присвяченого NLA, у постраждалому від конфлікту муніципалітеті.

Європейський Союз і Сполучені Штати допомогли стати посередниками у швидкому розв'язанні конфлікту. Охридська рамкова угода (OFA) передбачала політичні та конституційні реформи у відповідь на вимоги, висунуті етнічними албанцями. Вона також запровадила деякі особливості розподілу влади, такі як принцип подвійної більшості (згода меншин, представлених у парламенті) для ключових рішень парламенту, муніципальна децентралізація, офіційна роль мов меншин, представництво меншин у державному управлінні та заходи зміцнення довіри.¹

Імплементація Охридської рамкової угоди (OFA) передбачає правові положення для забезпечення залучення етнічних меншин. Серед них принцип подвійної («Бадінтера») більшості вимагає, щоб закони, які безпосередньо впливають на культуру, використання мови, освіти, особисту документацію та використання символів, отримували підтримку більшості членів парламенту, які представляють громади меншин.

Це забезпечило включення меншості як до законодавчої, так і до виконавчої влади. Наприклад, перший віце-прем'єр-міністр, етнічний албанець, який також очолює Міністерство політичної системи та міжгромадських відносин, що контролює виконання OFA, був призначений після парламентських виборів 2020 року.

У рамках запобігання конфлікту уряд підписав Угоду про стабілізацію та асоціацію з Європейським Союзом у 2001 році, спрямовану на лібералізацію торгівлі та створення інституційної основи для співпраці. Європейський Союз підтримав міжетнічну консолідацію на основі OFA та вважав успішне впровадження OFA значним досягненням у відповідності критеріям ЄС, коли країна стала офіційним кандидатом на членство в ЄС у грудні 2005 року.

¹ Basile R., Castellani D. and Zanfei A. (2003). Location choices of multinational firms in Europe: the role of national boundaries and EU policy. Working Paper Series on Economics, Mathematics and Statistics No. 78. P. 109.

Здебільшого невдалий процес приватизації в 1990-х створив умови для вільної ринкової економіки, але залишив багатьох безробітних і соціально відчужених, а і так слабку промисловість країни знищила. За оцінками Агентства з питань зайнятості, лише 12 580 нових безробітних були звільнені через кризу, тоді як інші вирішили зареєструватися як безробітні завдяки заходам, запровадженим урядом.¹Протягом багатьох років країна зберігала макроекономічну стабільність і нарощувала резерви; однак він боровся з низькими темпами зростання до середини 2000-х років. Євроатлантична перспектива, надійні макроекономічні дані та зосередження на більших іноземних інвестиціях і зростанні є основною економічною стратегією урядів.²Однак позитивний розвиток був недовгим. Незважаючи на те, що уряд зміг захистити країну від негативного впливу фінансово-економічної кризи 2008 року та продовжував докладати значних зусиль для просування КЮР Македонії як місця для інвестицій, нездатність забезпечити верховенство права ставить під загрозу життєздатність економічних реформ. Крім того, зріс внутрішній і зовнішній борг, соціальні трансферти та непродуктивні державні витрати, що поставило під сумнів сталість економічної моделі. Деякі з цих тенденцій змінилися після зміни уряду в 2017 році.

У 2019 році індекс споживчих цін (CPI) виріс третій рік поспіль (+0,8%) після трьох років дефляції через скорочення в Європейському Союзі. Прямі іноземні інвестиції становили понад 3,8% ВВП у 2019 році, невелике зниження порівняно з 2018 роком, а дефіцит поточного рахунку різко зріс у 2019 році до -2,8% ВВП (Світовий банк).

У 2019 році безробіття знизилося і досягло найнижчого рівня з моменту здобуття країною незалежності, але зареєстроване безробіття залишалось одним із найвищих у світі (16,4%). Рівень безробіття знову зріс

¹ Чого чекати від головування Франції в ЄС? Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua>. (останній перегляд 07.01.2024)

² Georgievski S., Stamenkovikj N. European Union Law Application in the Republic of Macedonia Before Its Accession to the EU. Skopje: University Ss. Cyril and Methodius, 2012. p. 71.

під час кризи COVID-19: з березня по серпень 2020 року було зареєстровано 40 000 нових безробітних; рівень економічної активності знизився до 55,9% у четвертому кварталі 2020 року з 57,5% роком раніше.

Соціал-демократичний союз Македонії (SDSM) і Внутрішня македонська революційна організація – Демократична партія македонської національної єдності (VMRO-DPMNE) є основними політичними партіями КЮР Македонії. СДСМ є реформованим соціал-демократичним наступником Союзу комуністів Македонії. СДСМ називає македонський революційний рух на початку 20-го століття, а ДПМНЕ – «македонську національну єдність» як свою основну мету. Дві партії по черзі змінювалися при владі та залишаються основними значущими гравцями, хоча з'явилися менші нові партії та партії, що відкололися. Після зміни виборчої системи на пропорційну в 2002 році СДСМ і ВМРО-ДПМНЕ очолюють блокові коаліції на виборах. Партії етнічних албанців прагнули політичних реформ для покращення статусу своєї громади.

Армія національного визволення, партизанське угруповання, яке кинуло виклик державі в 2001 році, було демобілізовано після конфлікту, а більшу частину організаційної структури було перетворено на Демократичний союз за інтеграцію (BDI). BDI залишився молодшим коаліційним партнером в уряді після виборів у 2016 році, як це було протягом більшої частини часу з 2002 року.

Відокремлення церкви від держави закріплюється конституцією, а правовий статус церков, релігійних організацій і релігійних груп встановлюється відповідно до закону. Проте на практиці релігійні громади не є рівноправними.

Македонська православна церква та ісламські релігійні громади користуються перевагою та, як правило, мають тісні зв'язки з тими, хто є при владі. Нові християнські та ісламські деномінації, особливо ті, які кидають виклик більш домінуючим релігійним організаціям, стикаються з труднощами в реєстрації та діяльності.

Крім того, представники церкви залишаються активно залученими до громадських справ, а провідні священнослужителі надіслали сигнали щодо дотримання соціального дистанціювання, особливо під час найважливіших релігійних свят, таких як Різдво, Великдень і Рамадан.

Проте вплив релігійних організацій на законодавство, що стосується всього населення, виявляється досить низьким. Наприклад, як Закон про переривання вагітності, так і Закон про запобігання та захист від дискримінації були прийняті в 2019 році, незважаючи на серйозні заперечення з боку МОС та IRC.

Адміністративні структури держави діють і надають більшість основних послуг по всій КЮР Македонії. 98-99% населення має доступ до каналізації та джерел води. У минулому країна докладала зусиль для реформування державного управління (тобто, ухвалила кілька нових законів і створила нові стратегії для просування реформ) і покращила надання державних послуг, включаючи створення необхідної інфраструктури для електронного урядування та електронних послуг.¹

Проте впровадження реформ стикається зі значними проблемами. Головним завданням було забезпечення необхідної технічної підтримки для цифровізації освіти. Освітня інфраструктура, ресурси та потенціал потребують суттєвого вдосконалення та інвестицій. Витрати на НДДКР залишаються низькими – лише 0,4% у 2018 році, і немає формальної стратегії збільшення фокусу та інвестицій у дослідження та розробки.²

Громадське сприйняття перегукується зі звітами різних міжнародних організацій про те, що країні не вдалося розробити систему державного управління, засновану на заслугах, і працевлаштування все ще базується на партійній приналежності. Сприйняття корупції в державному управлінні також залишається помітним.

¹ Palickova A. Divided Europe deals major blow to North Macedonia's EU accession hopes. www.euractiv.com. URL: <https://www.euractiv.com/> (останній перегляд 09.01.2024)

² Kostoska O. Integrating the country that cannot say its own name: The EU and Macedonia. UACES 44th Annual Conference, Cork, 2014. P. 4

Тривають зусилля щодо покращення якості надання державних послуг у таких важливих сферах, як соціальне забезпечення, але величезне державне управління залишається значним тягарем для державного бюджету.

У червні 2017 року Зоран Заєв із Соціал-демократичного союзу Македонії (SDSM) став новим прем'єр-міністром через шість місяців після дострокових виборів. Новий лівоцентристський уряд поклав кінець 11-річному правлінню консервативної ВМРО-ДПМНЕ на чолі з колишнім прем'єр-міністром Ніколою Груєвським.

У червні 2018 року між урядами Греції та тодішньої Республіки Македонія було досягнуто Преспанської угоди про перейменування останньої на Республіку Північна Македонія або скорочено Північна Македонія. Ця угода, після того як її схвалили відповідні законодавчі органи обох країн, набула чинності 12 лютого 2019 року, таким чином поклавши край суперечкам.

Опозиційна ВМРО-ДПМНЕ продовжувала використовувати етнонаціоналістичну риторику як щодо албанської меншини, так і щодо зміни назви країни після Преспанської угоди з Грецією. Подібні стратегії використовують партії етнічних албанців, як в уряді, так і в опозиції, які використовують етнічну символіку та націоналістичні наративи, щоб збільшити свою підтримку на виборах.

За законом усі громадяни мають однакові громадянські права. Різноманітні етнічні, релігійні та культурні меншини країни не виключаються ні де-юре, ні де-факто з громадянства. Проте деякі меншини, такі як роми, на практиці продовжують стикатися із значною дискримінацією.

Нова назва країни – офіційно ратифікована на початку того року – продовжувала розділяти етнічних македонців і затьмарювала інші питання кампанії. Місцеві вибори в трьох муніципалітетах того самого дня заповнили посади мерів, які залишилися вакантними через смерті та відставку через кримінальні справи.

Етнічна приналежність є основним політичним розколом, і етнічний націоналізм залишається важливим для політичної мобілізації, хоча політичні опоненти всередині етнічних груп також сильно поляризовані. У 2020 році СДСМ вперше сформувала передвиборчу коаліцію з партією етнічних албанців (Рух Беса), і СДСМ отримує підтримку в районах, де більшість є етнічними албанцями.

Кількість партій, що відкололися, і нових партій залишається високою, але фрагментація партійної системи та електоральна волатильність зменшилися. Боротьба за владу всередині ВМРО-ДПМНЕ може мати можливі наслідки в майбутньому.

Організації громадянського суспільства беруть участь у громадських обговореннях на національному та місцевому рівнях, але така практика досить поодинокі. Офіційні органи влади нечасто проводять громадські обговорення. Законодавчі вимоги щодо громадських обговорень зазнавали різних тлумачень.

Хоча уряд оголосив про встановлення сильного національного тристороннього соціального діалогу між урядом, працівниками та роботодавцями для обговорення державної політики та законів, на практиці це не спрацювало. Законодавчі положення щодо соціального діалогу є достатніми, але участь соціальних партнерів у формуванні політики та прийнятті рішень залишається недостатньою.

Північна Македонія є етнічно розділеним суспільством. Враховуючи характер розподілу влади в системі, етнічний розкол був помітним для політичної мобілізації. За винятком SDSM на останніх виборах і лівих, усі політичні партії звертаються насамперед до власного етнічного округу. Хоча це створює певну стабільність у партійній системі, воно також зберігає крихкість етнічних відносин.

Існують інституційні інструменти для деескалації ситуації – наприклад, усі коаліційні уряди були багатоетнічними з 1992 року, зміцнені офіційним механізмом розподілу влади в Охридській рамковій угоді (OFA). Реалізація

ОҒА запровадила додаткові важливі інституційні інструменти, такі як справедливе представництво, право вето меншин, мовні права та децентралізація для покращення статусу громад меншин.

Правова база та інституційні механізми Північної Македонії є достатніми для участі громадянського суспільства у виробленні політики. Час від часу впроваджувалися хороші практики, коли парламентські комітети організовували громадські слухання за участю представників громадянського суспільства. Прикладом цього є публічна дискусія щодо реформи початкової освіти, до якої увійшли різні актори з протилежними позиціями та підходами.

Навесні 2019 року в Північній Македонії відбулися президентські вибори. У другому турі Стево Пендаровський з правлячого Соціал-демократичного союзу Македонії (СДСМ) переміг Гордану Сіляновську-Давкову з опозиційної ВМРО-ДПМНЕ. Явка склала лише 41,7% у першому турі та 46,7% у другому – трохи вище мінімальної вимоги у другому турі – 40%.

Адміністрація виборів була професійною, прозорою та неупередженою, користуючись довірою більшості зацікавлених сторін. В інформаційних системах Державної виборчої комісії (ДВК) виникли технічні збої, які викликали питання щодо безпеки інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Проте невдовзі після завершення голосування SEC опублікувала детальні попередні результати на своєму сайті. Обидва тури виборів пройшли спокійно та добре організовано, і всі кандидати визнали результати. Загальна оцінка виборів місією ОБСЄ була позитивною, оскільки ключові процедури були дотримані.

Демократично обрані політичні представники мають ефективну владу керувати. У Північній Македонії немає військових, духовенства чи політичних груп із правом вето, які можуть підірвати демократичні процедури. Однак вважається, що бізнес-еліти мають значний вплив на політичні процеси. Розподіл влади між різними гілками влади визначено конституцією, але на практиці виконавча влада домінує над законодавчою, і

зберігається тенденція виконавчої влади впливати на суди та судову систему. Уряд виконав деякі обіцянки, дані під час виборчої кампанії 2016 року, але не виконав інші. Наприклад, хоча уряд і планував запровадження прогресивного оподаткування, під тиском бізнес-лобі він змінив курс і призупинив виконання планів.¹

Президент виконує переважно церемоніальну роль, а співпраця між урядом і президентом відповідає конституційним нормам. Реформи спрямовані на посилення контролю над розвідувальними службами та запобігання зловживанню, подібному до скандалу з прослуховуванням у 2015 році – коли, за словами Зорана Заєва, який на той час був лідером опозиції, понад 20 000 громадян перебували під наглядом.²

Клієнтелізм відіграє важливу роль у партійній підтримці. Після приходу до влади всі основні політичні партії знаходять різні способи поширити суспільні блага на цільові групи. Наприклад, зросла кількість працівників державного управління, зросли субсидії для фермерів і пенсії. Натомість партії очікують політичної підтримки та підтримки виборців, хоча й не такої явної, як під час правління ВМРО.³

Права на свободу асоціацій і зборів гарантуються Конституцією. Закон про об'єднання громадян і фонди, прийнятий у 1998 році та змінений у 2007 та 2009 роках, дозволяє громадянам створювати незалежні політичні чи громадські групи та приєднуватися до них. Уряд поважає це право.

Однак тісні зв'язки між НУО та політичними партіями все ще зберігаються після політичної кризи 2015-2017 років, коли численні представники громадянського суспільства зайняли високі посади в кабінеті прем'єр-міністра та інших установах. Деякі з них зберігають свої державні посади.

¹ Шантаж історією: навіщо Болгарія заблокувала шлях Македонії до ЄС. Європейська правда. URL: <https://www.euointegration.com.ua> (останній перегляд 12.01.2024)

² Treaty on European Union. – Council of the European Communities. Commission of the European Communities. URL: <https://europa.eu> (останній перегляд 12.01.2024)

³ Сагай І. Співпраця Союзної Республіки Югославія (Сербія і Чорногорія) з Міжнародним трибуналом у Гаазі / Сагай І. // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. Вип. 19. 2007. с. 50.

Призначення представників НУО на урядові посади разом із деякими заявами прем'єр-міністра Заєва спочатку підірвало роль сектору як коректива уряду та поставило під питання незалежність сектору. Незважаючи на те, що деякі збитки були відновлені НУО, лінії розмежування між урядом і сферою НУО все ще сприймаються як розмиті.

Тиск на громадянське суспільство, який характеризував період правління ВМРО-ДПМНЕ, зменшився, і воно уникло постійної стигматизації та нападок з боку ЗМІ та осіб під пильним контролем ВМРО-ДПМНЕ, яких воно зазнавало в той період.¹

Конституція гарантує свободу слова, і існує правова база для захисту свободи слова. Урядовий контроль над ЗМІ був зменшений порівняно з періодом правління ВМРО-ДПМНЕ та прем'єр-міністра Ніколи Груєвського.

У травні 2015 року в Скоп'є відбулися протести проти Груєвського та його уряду. Демонстрації почалися після висунення звинувачень Зорану Заєву, лідеру опозиції, який відповів, стверджуючи, що Груєвський прослуховував 20 000 македонських чиновників та інших діячів і приховував вбивство молодого чоловіка поліцейським у 2011 році. Протест відбувся 5 травня з жорстокими зіткненнями між активістами та поліцією, в результаті яких постраждали з обох сторін. У наступні дні опозиція заявила, що будуть нові антиурядові акції, що вони й зробили пізніше того ж місяця. Кілька міністрів, у тому числі міністр внутрішніх справ, подали у відставку. 15 січня 2016 року Еміль Дімітрієв був призначений прем'єр-міністром, і 18 січня він вступив на посаду.

Суспільне національне радіо та телебачення зберегло керівну та редакційну структуру часів ВМРО-ДПМНЕ через чотири роки після зміни уряду. Медіаландшафт залишається поляризованим, хоча ситуація дещо

¹ Балдинюк О.В. Гуманітарна діяльність ООН у контексті врегулювання збройних конфліктів (1999–2000 рр.) : дис... кандидата політ. наук : 23.00.04 / Балдинюк Олександр Васильович / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Київ, 2000. с. 113.

покращилася. Тиск владних структур на журналістів значно зменшився, існуванню опозиційних ЗМІ нічого не загрожує.¹

Республіка Північна Македонія має монополію на застосування сили на своїй території. Урядові інституції здатні встановити контроль над усією територією країни, і немає організованих озброєних груп, які заперечують легітимність державної монополії.

Повторний судовий процес над п'ятьма етнічними албанцями у справі про вбивство п'яťох етнічних македонців на околицях Скоп'є в 2012 році, нарешті, було винесено після кількох затримок.

Хоча міжетнічні відносини покращуються, легітимність національної держави залишається під сумнівом. Етнічна ідентифікація є сильною та зазвичай використовується для політичної мобілізації; етнонаціональна мобілізація ускладнює створення спільної державної ідентичності. Останні суперечки включають дебати навколо включення етнічної самоідентифікації в офіційні посвідчення особи.

Підвищені етнічні вимоги знову знайшли відображення на останніх етапах переговорів щодо нової урядової більшості. BDI, найбільша партія етнічних албанців, провела виборчу кампанію під гаслом «Чому б і ні?». і одна найпомітніша обіцянка щодо етнічного албанця як нового прем'єр-міністра. З іншого боку, правляча СДСМ зберігає стабільну підтримку серед етнічних албанців, і партія створила першу міжетнічну коаліцію з Рухом Беса, представивши спільний список кандидатів на виборах у липні 2020 року.

Демократичні інституції є відносно стабільними з тих пір, як повільно повертаються до нормального стану після тривалої політичної кризи та насильства, які закінчилися в 2017 році. Незважаючи на те, що парламентські дебати є дуже поляризованими, а опозиція використовує філібастер та відсутність, коли більшість намагається досягти кворуму.

¹ Пашенко О. В. Особливості міжнародного інвестування в провідних регіональних торговельних об'єднаннях. Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. праць Національного авіаційного університету. 2017. Вип. 3(59). С. 16

Новий уряд має повний політичний контроль, а оскільки правляча коаліція (SDSM, BDI та рух Besa) також контролює майже 90% посад мерів, комунікація та співпраця між різними рівнями влади є гладкими. Співпраця між президентом Стево Пендаровскі, якого підтримує СДСМ, і урядом під проводом СДСМ є стабільною та безперечною.

Уряд зберігав головну роль у визначенні політики, а соціальні актори, переважно бізнес-асоціації, впливали на них через приватні, а не формальні канали. Залишається загальне уявлення про те, що уряд підтримує тісні зв'язки з бізнес-спільнотою та перебуває під її впливом, особливо тому, що видатні колишні члени уряду під проводом СДСМ пов'язані з бізнес-лідерами.¹

Однак у багатьох сферах політичне керівництво все ще не враховує інтереси учасників громадянського суспільства. З часом деякі групи інтересів (торговельні палати, професійні організації, різні групи охорони здоров'я) взяли на себе більш сильну громадську роль і стали більш залученими до розробки політики. Інші, такі як профспілки, постраждали від тісного зв'язку з урядом. Проте в останні роки з'явилися нові незалежні профспілки.

Демократичний консенсус залишається важкодосяжним. Політичні дебати та вступ до нового законодавчого порядку денного дуже поляризовані; опозиція зазвичай використовує агресію, щоб заблокувати або відкласти урядові пропозиції.

У 2019 році державний борг становив 40,2% ВВП, дещо знизившись порівняно з 2018 роком (40,6%). Податкові надходження залишаються близько 17% ВВП, але Європейський Союз висловив стурбованість тим, що податкові надходження були завищені в середньому на 6% за останні роки. Державні витрати все ще зростають.

Уряд виявляє все більший інтерес до вирішення екологічних проблем. Через різні субсидії держава стимулює бізнес і приватні підприємства

¹ Семенченко К.Е. Особливості відносин Республіки Північна Македонія та США // Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум-2020: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2020.

переходити на відновлювані джерела енергії. Триває програма заміни старих систем опалення в школах на ефективні та екологічні альтернативи. Країна також докладає зусиль для стимулювання використання природного газу для підвищення енергоефективності та екологічності на підприємствах і домогосподарствах.

Забруднення повітря є серйозною проблемою у великих містах. ¹За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, Скоп'є і Тетово мають найвищий рівень забруднення повітря в Східній Європі після Сараєво в Боснії. Забруднення повітря обумовлено декількома факторами: використання деревини для опалення (64% домогосподарств, за даними Світового банку 2019), рух транспорту та застарілі підприємства металургійної промисловості. План чистого повітря на 2019 рік (2 мільйони євро) передбачає заходи щодо зменшення забруднення, підвищення обізнаності громадськості та посилення регулювання та адміністративного потенціалу.

Великі проекти захисту навколишнього середовища, такі як проект Охридського озера, підтримуються установами, які жертвують фінансові джерела. Однак цей проект під загрозою зриву через плани побудувати на його березі великий туристичний курорт. Велике занепокоєння щодо Охридського озера було підтверджено у звіті ЮНЕСКО за 2019 рік, який включив озеро до списку об'єктів Всесвітньої спадщини, що знаходяться під загрозою.

Більше того, після кількох місцевих референдумів та активного руху екологічного протесту на південному сході країни, де уряд ВМРО видав багато концесій на золоті та мідні копальні (понад 80 з 2012 року), SDSM виступив на платформі для відкликання концесій.

Частину поступок було відкликано, а одну відкликання було оскаржено Адміністративним судом з процесуальних підстав. Екологічні активісти в тій

¹ Institutional Platform and Principles for leading negotiations for accession of the Republic of Macedonia in the European Union from 2007. Government of the Republic of Macedonia., 2007. P. 1.

частині країни, де велика частина населення живе за рахунок сільського господарства, залишаються пильними щодо будь-яких майбутніх подій.

Північна Македонія займає найнижчу позицію в Південно-Східній Європі за Індексом освіти ООН (0,704 у 2019 році). Проте рівень грамотності є досить високим (97-98%), а показники охоплення покращилися, головним чином тому, що середня освіта стала обов'язковою, а доступ до вищої освіти покращився через децентралізовані університетські програми. Державні витрати на освіту (близько 4% ВВП) трохи нижчі, ніж у середньому по ЄС.

Система освіти повільно справляється з невідповідністю між попитом на навички на ринку праці та тим, що навчають, хоча вживаються зусилля для модернізації професійно-технічної освіти.

Новий уряд продовжив стимулювати інвестиції через Інноваційний фонд для підтримки МСП; однак їх здатність до поглинання є слабкою, і існують серйозні ознаки того, що кошти надавалися особам, наближеним до високих урядовців.

Уряд демонструє певну здатність вивчати політику. Це було особливо чітко в цифровізації освітньої системи, де оперативні заходи мали бути впроваджені без попередження.

Уряд також зміг працювати над впровадженням рекомендацій Європейського Союзу та задати реформаторський темп судової реформи, навіть незважаючи на те, що деякі аспекти судової системи ще не реформовані.

Було досягнуто значного прогресу в плануванні реформи державного управління: наприклад, було прийнято Стратегію та План заходів з реформування державного управління на 2018-2022 роки та Програму реформування управління державними фінансами на 2018-2021 роки.

Це має зміцнити принцип найму на основі заслуг і допомогти подолати розкол партійної лінії в державному управлінні. Проте залучення лояльних партійних прихильників до державного управління продовжується, а виконання двох стратегічних документів відстає.

Щорічні звіти про реалізацію стратегії та плану дій демонструють реальний прогрес у досягненні кращої ефективності та прозорості, але ці результати ще далекі від оптимального рівня.

Тим часом громадянське суспільство та інші зацікавлені сторони стали більш залученими, хоча й недостатньо, до розробки політики з 2017 року, ніж за часів попереднього уряду.

Незважаючи на певний прогрес, уряд не використовує ресурси ефективно. Система, заснована на заслугах, не існує, оскільки практика патронажу залишається широко поширеною за фасадом конкурсного найму. Також протягом звітного періоду продовжувалася практика політично мотивованих звільнень та призначень.

Загальний борг здається контрольованим, але він зростає. Проте державним фінансам все ще бракує прозорості. Хоча прозорість у плануванні та реалізації зросла, все ще існують суперечності між запланованими та фактичними витратами.

Усі витрати міністрів та інших державних посадовців, такі як витрати на проїзд або вечері та обіди, були оприлюднені. Існує тенденція до скорочення дискреційних бюджетів урядових міністрів і більшої уваги до відповідального та ефективного управління державними коштами.

Уряд неефективно використовував кошти на капітальні інвестиції, і ці кошти були додатково спрямовані на покриття витрат на трансферти та соціальне забезпечення. Державному аудитору бракує фінансування та спроможності повноцінно виконувати свої повноваження.

Хоча існує декларативна підтримка подальшої фіскальної децентралізації, адміністративні перешкоди затримують фіскальну децентралізацію. Той факт, що майже всі мери походять від правлячих партій, зменшує політизацію трансфертів муніципалітетам, якими керує опозиція.

Боротьба з корупцією залишається одним із найактуальніших питань у КЮР Македонії. Існують нормативні акти та інституції для стримування

корупції, такі як Державна комісія з питань запобігання корупції (ДКЗК) та Державна аудиторська служба. Обидві користуються значною незалежністю та значно меншим урядовим контролем і тиском, ніж за попереднього уряду. Комісія відіграє більш незалежну роль і продемонструвала активну роль у виявленні випадків корупції, конфлікту інтересів та прозорості державних закупівель. Також КДПК виявив кілька випадків нецільового використання державних коштів на виборчу кампанію.

Проте ЦКЗК бракує кадрового та матеріально-технічного забезпечення; останні новобранці, засновані на зобов'язаннях Охридської рамкової угоди щодо справедливого представництва етнічних груп, не змогли належним чином задовольнити потреби SCPC. Держава платила цим державним службовцям, які в основному були найняті через клієнтські схеми BDI, хоча вони так і не почали ефективно працювати.

Основні політичні актори погоджуються щодо встановлення стабільної демократії як стратегічної довгострокової мети. Усі сторони принаймні на словах погоджуються з метою членства в Європейському Союзі та НАТО (досягнутою у 2020 році), хоча ідеї щодо того, як досягти цієї мети, значно відрізняються.

Усі основні політичні актори підтримують ринкову економіку. Попередній уряд намагався диверсифікувати міжнародну співпрацю, виходячи на Росію, Китай та Індію. Було підкреслено їхні зусилля з метою диверсифікації та збільшення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Уряд під керівництвом SDSM продовжує політику, спрямовану на розвиток ринкової економіки, але також намагається покращити систему соціального захисту.

Військові та поліція в основному перебувають під цивільним контролем, і новий уряд оголосив, що посилить підзвітність цивільних розвідувальних служб.

Державні та судові інституції ефективно керували «війною вихідного дня» за участю озброєної групи етнічних албанців у травні 2015 року. Результат насильницьких демонстрацій у 2017 році, коли натовп, пов'язаний

з високопосадовцями ВМРО-ДПМНЕ, увірвався в будівлю парламенту та поранив кількох політиків – відбуватиметься через закон про амністію та судові справи.

Хоча міжетнічні відносини покращуються, легітимність національної держави залишається під сумнівом. Етнічна ідентифікація є сильною та зазвичай використовується для політичної мобілізації; етнонаціональна мобілізація ускладнює створення спільної державної ідентичності. Останні суперечки включають дебати навколо включення етнічної самоідентифікації в офіційні посвідчення особи.

Підвищені етнічні вимоги знову знайшли відображення на останніх етапах переговорів щодо нової урядової більшості. ВДІ, найбільша партія етнічних албанців, провела виборчу кампанію під гаслом «Чому б і ні?». і одна найпомітніша обіцянка щодо етнічного албанця як нового прем'єр-міністра. З іншого боку, правляча СДСМ зберігає стабільну підтримку серед етнічних албанців, і партія створила першу міжетнічну коаліцію з Рухом Беса, представивши спільний список кандидатів на виборах у липні 2020 року.

Контроль на кордоні досить стабільний, якщо не без деяких важливих проблем. Ризики, які створюють у сільській місцевості кланові організовані злочинні угруповання на півночі та заході, знаходяться під контролем органів державної монополії влади. Небезпека подальшої мобілізації радикальних фундаменталістів із КЮР Македонії для приєднання до терористичних груп зведена до мінімуму та залежить від майбутніх глобальних тенденцій ескалації тероризму.¹

Рівень міжособистісної довіри досить низький, деякі дослідження 2012-2016 років показують, що довіра до сусідів постійно знаходиться в межах 45-50%. Довіра, ймовірно, вища в сільській місцевості і нижча в містах. Довіра між етнічними македонцями та албанцями дуже низька – загальне

¹ Li W., Teixeira C. (2007). Introduction: Immigrants and transnational experiences in world cities. *GeoJournal*, 68(2), p. 100.

сприйняття полягає в тому, що інша спільнота є більш привілейованою та терпимою.

Тим не менш, в країні діє активне громадянське суспільство (в широкому сенсі), включаючи кілька волонтерських організацій по всій країні. У 2007 році було прийнято Закон про волонтерство. Відносини між урядом і громадянським суспільством є більш співробітницькими порівняно з публічною антагонізмом громадянського суспільства урядом ВМРО-ДПМНЕ (2006-2016). Однак, незважаючи на те, що процеси та стратегії співпраці були запроваджені, пристосування інтересів більшості суб'єктів громадянського суспільства все ще відсутнє.

Уряд значною мірою покладається на політичну та економічну підтримку міжнародних гравців. Значно підвищена увага приділяється використанню коштів ЄС на структурні реформи та зверненню за допомогою в реалізації цих реформ.

Країна застосовує більш активний підхід до сприяння можливостям громадян використовувати наявні іноземні кошти. Реалізація довгострокової стратегії все ще не вдається, головним чином через партійні інтереси, політичну корупцію та відсутність інституційної спроможності втілити цю підтримку в дію.

Однак, незважаючи на те, що уряд користується широкою міжнародною підтримкою, адаптація міжнародних порад і знань до національних реалій, особливо з точки зору реформування державного управління та судової системи, все ще є значно недостатньою.

Отже, В період з 2001 по 2019 рік Республіка Македонія пройшла значний внутрішній та зовнішній розвиток. Одним із ключових подій стала зміна офіційної назви країни на КЮР Македонія, яка відобразила компроміс з Грецією у питанні відносин між двома країнами. У позитивних змінах можна відзначити посилення демократії та рух країни до євроатлантичної інтеграції. З іншого боку, Македонія стикалася з економічними викликами, внутрішньополітичними напругами та соціальними проблемами.

Незважаючи на це, за цей період країна зазнала значних змін у політичній, економічній і соціальній сферах, що вплинуло на життя македонців та міжнародну співпрацю.

2.2. Євроінтеграція та вступ до НАТО

КЮР Македонія розпочала свій офіційний процес зближення з Європейським Союзом у 2000 році, розпочавши переговори щодо процесу стабілізації та асоціації ЄС, і вона стала першою країною на Балканах, яка не входить до ЄС, яка підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію (SAA) 9 квітня 2001 року в Люксембурзі. Угода була ратифікована парламентом Македонії 12 квітня 2001 року і набула чинності 1 квітня 2004 року.

22 березня 2004 року Республіка Македонія подала заявку на членство в ЄС. 6 вересня 2004 року уряд Македонії прийняв Національну стратегію європейської інтеграції, яку підтримав парламент країни через Комісію з європейських питань.¹

Згодом уряд розпочав процедуру надання відповідей на анкету Європейської комісії щодо своєї діяльності у підготовці до членства відповідно до Копенгагенських критеріїв, процес, який завершився 31 січня 2005 року. Європейська Рада офіційно надала країні статус кандидата 17 грудня 2005 року, після розгляду та позитивної рекомендації кандидатури Європейською Комісією.

Уряд КЮР Македонії створив інфраструктуру управління процесом європейської інтеграції на основі документа, прийнятого в 1997 році під назвою «Стратегічні основи Республіки Македонія щодо досягнення членства в Європейському Союзі». Він складається з таких установ: Комітет з євроатлантичної інтеграції відіграє центральну роль у прийнятті рішень

¹ Armakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. North Macedonia: What's next? Open Society Foundations. 2019. P. 17.

щодо політики країни в процесі євроінтеграції. Його очолює Прем'єр-міністр, до складу якого входять віце-прем'єр-міністри, усі міністри уряду, керуючий Національним банком КЮР Македонії та президент Македонської академії наук і мистецтв.

Робочий комітет з європейської інтеграції Уряду Республіки Македонія (WCEI) – очолюється віце-прем'єр-міністром, відповідальним за інтеграцію в ЄС, заступником якого є міністр економіки. Членами є секретарі з усіх міністерств. Це оперативний міжвідомчий орган, який визначає методи та динаміку реалізації стратегічних рішень, політичних орієнтирів і пріоритетів Уряду, а також здійснює моніторинг реалізації конкретних завдань.

Заступник Президента Уряду відповідає за європейську інтеграцію як центр в управлінні та координації операційної частини процесу інтеграції. Його підтримкою та обслуговуванням є Сектор європейської інтеграції Генерального секретаріату уряду колишньої Югославської Республіки Македонія.

Сектор європейської інтеграції уряду Республіки покладено на завдання організації, координації та синхронізації процесу інтеграції до ЄС. Він складається з семи підрозділів, які відповідають за наближення національного законодавства до законодавства ЄС, переклад правових актів ЄС, інституційну розбудову, підтримку WCEI, координацію зовнішньої допомоги та інформування широкої громадськості про ЄС і процес євроінтеграції.

Департаменти/сектори/підрозділи з питань європейської інтеграції в міністерствах мають подібну структуру та повноваження, як і центральний сектор з питань європейської інтеграції в Уряді, будучи ключовою ланкою в інституційній інфраструктурі.

Міністерство закордонних справ – домен ЄС – відповідає за комунікацію зі структурами ЄС через Представництво колишньої Югославської Республіки Македонії в Брюсселі, збираючи достовірну та

своєчасну інформацію, яка впливає на процес інтеграції, і представляє єдині перспективи та позиції в європейській структурі.¹

Інші інституції, що підтримують процес інтеграції в ЄС: Збори Республіки та її Комісія з європейських питань; Секретаріат з питань законодавства; Генеральний Секретаріат Уряду; Підкомітет ВРЄІ з питань адаптації законодавства з робочими групами.

Основною перешкодою для процесу вступу було невирішене заперечення Греції щодо назви Республіки, оскільки Греція стверджувала, що це передбачає територіальні амбіції щодо власної північної провінції Греції Македонії. У той час як країна воліла називатися її конституційною назвою Республіка Македонія, Європейський Союз, визнаючи занепокоєння Греції, зберіг практику визнання її лише як «колишньої Югославської Республіки Македонія». Греція, як і будь-яка інша країна ЄС, має право вето проти нових вступів і заблокувала вступ Македонії через суперечку щодо назви.

12 червня 2018 року між грецьким прем'єр-міністром Алексісом Ципрасом і його македонським колегою Зораном Заєвим було досягнуто угоди, відомої як Преспанська угода, згідно з якою країна буде перейменована на «Республіку Північна Македонія». У рамках цієї угоди Греція прямо відкликала свою попередню опозицію, що дозволило ЄС затвердити 26 червня 2018 року шлях до початку переговорів про вступ.

Після вирішення суперечки щодо назви з Грецією в 2019 році очікувалося, що переговори про приєднання почнуться протягом того ж року, але в червні 2019 року Рада ЄС із загальних справ вирішила відкласти рішення на жовтень через заперечення низки країн, включаючи Нідерланди. і Франції.

У 2008 році опитування після саміту НАТО показало, що 82,5% етнічних македонців виступають проти зміни конституційної назви своєї країни для вступу в НАТО. Загалом членство в НАТО у 2008 році підтримало

¹ Treaty of Lisbon amending the treaty on European Union and the treaty establishing the European Community.
URL: <https://eur-lex.europa.eu>. (останній перегляд 02.04.2024)

85,2% населення. Після саміту 2008 року було призначено вибори, що призвело до подальшої підтримки правоцентристської пронатовської партії ВМРО-ДПМНЕ. Вибори були затьмарені насильством, що викликало критику з боку членів НАТО. У загальнодержавному опитуванні 2010 року 80,02% респондентів сказали, що проголосували б за те, щоб Республіка Македонія стала частиною НАТО, якби відбувся референдум про вступ. В іншому опитуванні близько 65% етнічних македонців висловилися проти зміни назви держави як ціни за членство в НАТО¹. В опитуванні 2016 року близько 68% етнічних македонців підтримали вступ до НАТО. Албанці КЮР Македонії мають сильні пронатовські настрої.

Хоча Болгарія була першою країною, яка визнала незалежність тодішньої Республіки Македонія, більшість її науковців, а також широка громадськість не визнають македонську мову та націю, сформовану після Другої світової війни, окремою від власне болгарської. У рамках зусиль, спрямованих на вирішення суперечки щодо назви Македонії з Грецією, конституція Македонії була двічі змінена (у 1995 році, а потім знову в 2018 році), щоб формально виключити будь-які можливі територіальні устремління до сусідніх країн.²

Деякі македонські політики вважають болгарську територію частиною великої Македонії, стверджуючи, що більшість тамтешнього населення становлять пригноблені етнічні македонці. Македонія та Болгарія підписали договір про дружбу для покращення їхніх складних відносин у серпні 2017 року. Спільна комісія з історичних та освітніх питань була створена у 2018 році, щоб служити форумом, де можна було б підняти та обговорити суперечливі історичні та освітні питання. Ця комісія мало просунулася в своїй роботі протягом одного року.

У жовтні 2019 року Болгарія виклала «Рамкову позицію», попереджаючи, що вона заблокує процес вступу, якщо Північна Македонія

¹ Bieber F. The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans. Austria, 2020. p. 101.

² Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process. 2019. URL: <https://www.consilium.europa.eu> (останній перегляд 07.04.2024)

не виконає вимоги щодо антиболгарської ідеології в країні і, зрештою, щодо «триваючого процесу розбудови нації». заснований на історичному запереченні болгарської ідентичності, культури та спадщини в ширшому регіоні Македонії.

Болгарські політики стверджують, що Північна Македонія залишається єдиною країною в НАТО, яка є кандидатом на вступ до ЄС, політика якої базується на комуністичних історичних та лінгвістичних догмах, прийнятих ASNOM. Що стосується македонської мови, Болгарія рекомендує ЄС уникати використання терміну «македонська мова» під час переговорів про вступ, а замість цього використовувати термін «офіційна мова Республіки Північна Македонія», підтверджуючи, що вона не визнає мову як окремо від болгарського. У Північній Македонії це широко сприймається як прямий напад на її національну ідентичність і мову.¹

Європейський Союз високо оцінює важливість Північної Македонії для довіри до політики розширення Європейського Союзу. Навіть після того, як Болгарія наклала вето на початок переговорів про вступ, уряд дотримувався курсу на співпрацю та зберіг довіру до себе як нації, яка прагне знайти рішення.

На додаток до процесів інтеграції в ЄС і НАТО, країна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством (також відому як Стамбульська конвенція), а міністерства зробили важливі кроки для реалізації Порядку денного ООН для сталого розвитку.

Північна Македонія продовжує відігравати активну роль у регіональному співробітництві. Вона бере участь в ініціативі створення вільної економічної зони з Сербією, Албанією та Косово. «Міні-шенгенська» зона має намір надати більше можливостей для торгівлі, обміну студентами та сприяти інтеграції в ЄС.

¹ NATO Membership. Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://mfa.gov.mk>. (останній перегляд 09.04.2024)

Громадянам міні-шенгену знадобиться лише ідентифікаційна картка, щоб відвідати інші країни-члени, заощаджуючи час на перетині кордону. Світовий банк очікує, що проект дозволить заощадити 3,2 мільярда доларів. Плани щодо території були оголошені в жовтні 2019 року, після чого відбулися ще дві зустрічі в 2019 році.

Доцільним буде зазначити, що інтеграція Північної Македонії в Європейський Союз все ще стикається з внутрішньою потребою в реформах і встановленні ефективного верховенства права, а також зовні через триваючі дебати щодо розширення всередині ЄС, а також двосторонні суперечки з сусідньою Грецією та Болгарією.

У березні 2004 року країна подала заявку на членство в Європейському Союзі, а 17 грудня 2005 року колишня Югославська Республіка Македонія була внесена до списку кандидатів на вступ. Однак процедуру приєднання було відкладено через спротив Греції до вирішення спору щодо назви Македонії до 2018 року, а пізніше Болгарії через невирішені розбіжності між двома країнами щодо історії регіону та того, що сприймається як «антиболгарська ідеологія».¹

Однак, з досягнень можна зазначити створення інфраструктури управління процесом європейської інтеграції, ратифікування Стамбульської конвенції, підписання Преспанської угоди у 2018 році та протоколу про вступ Північної Македонії до НАТО, який потім протягом того ж року поступово був ратифікований усіма 29 країнами-членами альянсу. Північна Македонія продовжує відігравати активну роль у регіональному співробітництві. Вона бере участь в ініціативі створення вільної економічної зони з Сербією, Албанією та Косово. «Міні-шенгенська» зона має намір надати більше можливостей для торгівлі, обміну студентами та сприяти інтеграції

в

ЄС.

¹ Болгарія не збирається знімати вето з переговорів про вступ Північної Македонії в ЄС. Європейська правда. URL: <https://www.euointegration.com.ua>. (останній перегляд 10.04.2024)

ВИСНОВКИ

Політична трансформація Республіки Північна Македонія (раніше відомої як Колишня Югославська Республіка Македонія) з моменту здобуття нею незалежності в 1991 році до підписання представниками НАТО протоколу про її вступ до НАТО в 2019 році є складним і багатогранним процесом.

Після здобуття незалежності від Югославії нова країна зіткнулася зі значними труднощами, зокрема, економічною стагнацією та складною етнічною та національною ідентичністю. В уряді домінували правляча партія ВМРО-ДПМНЕ (Внутрішня македонська революційна організація – Демократична партія македонської національної єдності). У середині 1990-х Македонія почала перехід до демократії із запровадженням багатопартійної системи та більш ліберальної конституції. Соціалістична партія Македонії (СПМ) перемогла на парламентських виборах 1998 року, а її лідер Бранко Црвенковскі став першим демократично обраним президентом країни.

З досягнень можна відзначити, що перехід до демократії призвів до створення більш толерантного та інклюзивного суспільства, де права людини краще захищені. Запровадження багатопартійної системи, вільних і чесних виборів і незалежної судової системи сприяло більшій участі та представництву в політичному житті. Перехід країни від планової до ринкової економіки призвів до значних економічних змін. Запровадження приватизації, лібералізації та торговельних угод створило нові можливості для підприємництва та інвестицій. Однак перехідний період також призвів до нерівності доходів, безробіття та соціальної напруги.

На початку 2000-х років спостерігалось зростання напруженості між етнічною македонською більшістю та етнічною албанською меншиною, що призвело до конфлікту в 2001 році. Конфлікт був спровокований вимогами

албанських сепаратистів щодо більшої автономії та врешті-решт призвів до Охридської угоди, яка надала більші права етнічним меншинам і створив більш децентралізований уряд. Конфлікт підкреслив необхідність більшого розуміння та співпраці між різними етнічними групами. Охридська угода та подальші реформи сприяли більшій етнічній толерантності та примиренню.

Після конфлікту Македонія розпочала низку реформ, спрямованих на інтеграцію з Європейським Союзом (ЄС) і НАТО. Країна підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію з ЄС у 2001 році та почала переговори про вступ у 2009 році. Головним інтересом країни є повна інтеграція в європейські та трансатлантичні інтеграційні процеси. КІОР Македонія стала членом таких міжнародних і регіональних організацій, як МВФ (з 1992), ВООЗ (з 1993), ЄБРР (з 1993), Центральноєвропейська ініціатива (з 1993), Рада Європи (з 1995), ОБСЄ (з 1995), SECI (з 1996), Франкофонія (з 2001), СОР (з 2003), СЕФТА (з 2006).

Політичний ландшафт Македонії ставав дедалі нестабільнішим наприкінці 2000-х років із низкою політичних криз і корупційних скандалів. Президента країни Георге Іванов був звинувачений в причетності до скандалу з прослуховуванням телефонних розмов, що призвело до масових протестів і закликів до його відставки. У відповідь уряд прийняв конституційні зміни, спрямовані на посилення повноважень парламенту та зменшення ролі президента.

Найсуттєвішою перешкодою для інтеграції Македонії в міжнародні інституції була її давня суперечка з Грецією щодо її назви. Греція заперечувала проти використання Македонією назви «Республіка Македонія», яка, як вона стверджувала, була спробою претендувати на грецьку територію. У червні 2015 року дві країни домовилися про компромісну зміну назви, яку ратифікували в січні 2019 року. Нова назва «Республіка Північна Македонія» відкрила шлях для переговорів про вступ Македонії до НАТО. 6 лютого 2019 року представники НАТО підписали протокол про вступ Македонії до альянсу, що стало важливою віхою в

політичній трансформації країни. Вступ розглядався як значний крок до регіональної стабільності та інтеграції до європейських інституцій.

Уряд Стево Пендаровського прагне провести судові реформи для встановлення верховенства права після масового провалу попереднього уряду. ЄК визнала значний прогрес щодо своїх рекомендацій, зокрема у боротьбі з безкарністю поліції та покращенні свободи слова та ЗМІ. Однак сприйняття корупції не покращилося. Політична трансформація значно вплинула на освіту, особливо серед молоді. Країна інвестувала в освітні реформи, включаючи впровадження нових навчальних програм і методів навчання. Це призвело до розширення доступу до освіти, особливо для жінок і маргінальних груп. План чистого повітря на 2019 рік має намір вирішити проблеми екологічного забруднення.

У республіці Македонія протягом 1991-2019 рр. існували численні виклики та перешкоди, які ускладнювали подальший розвиток країни. Серед них були такі проблеми, як клієнтелізм, корупція, Етнічна напруженість, недостатній рівень освіти та велике безробіття. Клієнтелізм і корупція суттєво ускладнювали бізнес-та політичну сфери в країні, завдаючи шкоди економіці та суспільству в цілому. Етнічна напруженість викликала конфлікти між албанською спільнотою ускладнювала політичну ситуацію. Недостатній рівень освіти та велике безробіття також були серйозними проблемами, які потребують негайного вирішення. Для подолання цих викликів та перешкод необхідно впроваджувати ефективні антикорупційні програми, реформувати освітню систему, створювати робочі місця та збільшувати можливості для розвитку бізнесу. Також важливо підтримувати діалог між різними етнічними групами та розвивати політичну стабільність у країні. Тільки через спільні зусилля усіх сфер суспільства можна досягти успіху у подоланні цих викликів та перешкод і забезпечити стабільний розвиток Македонії.

Загалом політична трансформація Македонії після здобуття нею незалежності була позначена значними проблемами, зокрема етнічною

напругою, політичними кризами та міжнародними суперечками. Проте завдяки постійним реформам і міжнародній участі країна досягла прогресу в напрямку демократизації та інтеграції до європейських інституцій. Незважаючи на те, що країна все ще має багато викликів, перехід до демократії сприяв дотриманню прав людини, економічному розвитку, культурному розмаїттю та соціальній єдності. Зобов'язання країни щодо членства в НАТО та інтеграції в ЄС продовжують стимулювати реформи та сприяти більшій стабільності в регіоні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. «Апелот за извлекување на цивилите од Липково, не даде резултати». ВЕСТ. 31 May 2001 URL: <https://web.archive.org/web/20131002140219/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=9192&idg=1&idb=269&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 16.12.2023)
2. «Арачиново во сценарио за воена состојба». ВЕСТ. 12 June 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131002135439/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=9851&idg=1&idb=279&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 17.12.2023)
3. «Итно да се ослободат шесте окупирани села во Тетовско». Дневник. 8 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131003020931/http://star.dnevnik.com.mk/?pBroj=1597&stID=1633> (останній перегляд 26.12.2023)
4. «КФОР призна за хеликоптерите, ама крие што носеле». ВЕСТ. 24 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131002140239/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=12119&idg=2&idb=315&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 27.12.2023)
5. «ОНА не го почитуваше прекилот на огнот». ВЕСТ. 7 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20160303214410/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=11216&idg=2&idb=301&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 23.12.2023)
6. «Прогласен привремен прекин на огнот» ВЕСТ. 12 June 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20160303214632/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=9849&idg=1&idb=279&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 16.12.2023)

7. «Терористите го сардисаа Лешок, селаните сами се бранат». Дневник. 9 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131003020817/http://star.dnevnik.com.mk/?pBroj=1596&stID=1563> (останній перегляд 25.12.2023)
8. «Хеликоптери на КФОР исфрлија контејнери во Шипковица и во Бродец». ВЕСТ. 23 July 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131002134429/http://star.vest.com.mk/default.asp?id=11987&idg=2&idb=314&rubrika=Makedonija> (останній перегляд 26.12.2023)
9. ВЕСТ. URL: <https://web.archive.org/web/20131105231541/http://star.vest.com.mk/default.asp> (останній перегляд 17.12.2023)
10. Балдинюк О.В. Гуманітарна діяльність ООН у контексті врегулювання збройних конфліктів (1999–2000 рр.): дис... кандидата політ. наук: 23.00.04 / Балдинюк Олександр Васильович / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Київ, 2000. 222 с.
11. Болгарія заблокувала переговори про вступ Північної Македонії до ЄС. 17.11.2020. DW.COM. URL: <https://www.dw.com/uk>.
12. Болгарія не збирається знімати вето з переговорів про вступ Північної Македонії в ЄС. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua>. (останній перегляд 10.04.2024)
13. Гелетій М.М. Балканська криза (1990–2005 рр.) в контексті геополітичних трансформацій в Європі: дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Гелетій Марія Михайлівна / НАН України. Інститут світової економіки та міжнародних відносин. Київ, 2008. 198 с.

14. Гуменюк А.Г. Роль ООН у врегулюванні конфліктів на терені колишньої Югославії (перша половина 90-х рр.): дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Київ, 2000. 204 с.
15. Дневник. URL: <https://web.archive.org/web/20160319091827/http://star.dnevnik.com.mk/?pbroj=1597> (останній перегляд 26.12.2023)
16. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/> (останній перегляд 10.04.2024)
17. Зоран Тодоровски. Ид его сум (Македонски историски рефлексии). Скопје, 2008. 480 стр.
18. Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC News Україна. 7 лютого 2021. URL: <https://web.archive.org/web/20210207174320/https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089> (останній перегляд 18.12.2023)
19. Јан Рихлик, Мирослав Коуба. Историја на Македонија. Скопје: Македонска реч, 2009. 536 стр.
20. Каменецький М. С. Охридська угода 2001 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004 Т.2 812 с.
21. Коноваленко Т.В. Співпраця ООН-НАТО-ОБСЄ-ЄС у врегулюванні югославської кризи / Коноваленко Т.В. // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наук. праць. Вип. 77. Ч. I (у двох частинах). Київ: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2008. С. 72–79.

- 22.Лапшин О.Є. Конфлікт у колишній Югославії 1991–95 р.р. в загальноєвропейській політиці США: дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Лапшин Олексій Євгенович / Одеський Державний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 1999. 150 с.
- 23.Манчо Митевски. «2001 Војна со две лица: и автохтона војна и мал потег на партијата на големите играчи», Култура, 2008. 361 pages.
- 24.Наталія Задорожнюк, посол України в Республіці Північна Македонія. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua>. (останній перегляд 08.11.2023)
- 25.Опалић П. Могући психо(пато)лошки корени сукоба између Срба и Хрвата / Петар Опалић // Зборник о Србима у Хрватској / Уредник Василије Крестић. Т. 4. Београд: САНУ, 1999. С. 193–209.
- 26.Павлюк Т. Еволюція політики ЄС щодо країн Західних Балкан / Т. Павлюк // Слов'янський вісник. 2011. Вип. 12. С. 224-229.
- 27.Панде Петровски. Киро Дандаро . «Сведоштва 2001», 2006. 235 pages.
- 28.Пащенко О. В. Особливості міжнародного інвестування в провідних регіональних торговельних об'єднаннях. Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. праць Національного авіаційного університету. 2017. Вип. 3(59). С. 14–21.
- 29.Преспанська угода. Free online encyclopedia. URL: <https://amp.uk.xn----7sbiewaowdbfdjyt.pp.ua/8>. (останній перегляд 07.11.2023)
- 30.Ристовски, Блаже. Македонски работи. Скопје: МАНУ, 2013. 222 стр.
- 31.Розширення Альянсу: що означає вступ Північної Македонії до НАТО. Аналітичний центр ADASTRA. URL: <https://adastra.org.ua>.

32. Саган Г.В. Югослов'яни у ХХ столітті: громадські та культурні зв'язки з Україною / Галина Василівна Саган. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 568 с.
33. Семенченко К.Е. Особливості відносин Республіки Північна Македонія та США // Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум-2020: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2020.
34. Семенченко К.Е., Шевчук О.В. Грецький чинник у зовнішній політиці Республіки Північна Македонія // Молодий вчений. 2020. № 6. С. 418-422.
35. Стрельчук Н. Конфлікт 2001 р. у Македонії та роль НАТО і ЄС у його вирішенні / Н. Стрельчук // Історична панорама: Зб. наук. статей Чернівецького національного університету. Серія Історія. Чернівці: Рута, 2006. Вип. 3. С. 89–103.
36. Суперечка щодо назви Македонії: у ЄС бачать шанс домовитися протягом двох тижнів. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua>. (останній перегляд 08.11.2023)
37. Текстот на Уставот на Република Македонија со амандманите URL: <https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf> (останній перегляд 05.11.2023)
38. Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua> (останній перегляд 07.01.2024)
39. Чого чекати від головування Франції в ЄС? Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua>. (останній перегляд 07.01.2024)

40. Шантаж історією: навіщо Болгарія заблокувала шлях Македонії до ЄС. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua> (останній перегляд 12.01.2024)
41. Шилова А.В. Роль світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України (90-ті роки ХХ ст.) : дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Шилова Алла Василівна / НАН України. Інститут історії України. Київ, 1998. 241 с.
42. "Monthly report". HELSINKI Committee for Human Rights, Republic of Macedonia. June 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20111031045842/http://mhc.org.mk/default-EN.asp?ItemID=DF250A5381386A41829ECBD3AF935BAB> (останній перегляд 15.12.2023)
43. «Albanian Rebels Carry Fight to Major Macedonian City» by Juliette Terzieff. San Francisco Chronicle. 15 March 2001. URL: <https://www.sfgate.com/news/article/Albanian-Rebels-Carry-Fight-to-Major-Macedonian-2942016.php> (останній перегляд 10.12.2023)
44. «Chronology for Albanians in Macedonia». Minorities at Risk Project, UNHCR. 2004. URL: <https://webarchive.archive.unhcr.org/20230521080008/https://www.refworld.org/docid/469f38b7a.html> (останній перегляд 11.12.2023)
45. «Macedonia attacks rebel forces». CNN World. 3 May 2001. URL: https://archive.ph/20130119211716/http://articles.cnn.com/2001-05-03/world/macedonia.unrest.03_1_macedonian-soldiers-macedonian-forces-kumanovo?_s=PM:WORLD (останній перегляд 13.12.2023)
46. «Macedonia Calls Push a Success: Ethnic Albanian rebels leave hills — West seeks progress in talks» by Steven Erlanger. San Francisco Chronicle. 27 March 2001. URL: <https://www.sfgate.com/news/article/Macedonia->

- Calls-Push-a-Success-Ethnic-Albanian-2937935.php (останній перегляд 11.12.2023)
- 47.«Macedonia Gets Ready for War With Albanians: Fighting with guerrillas expands» by R. Jeffrey Smith. San Francisco Chronicle. 19 March 2001. URL: <https://www.sfgate.com/news/article/Macedonia-Gets-Ready-for-War-With-Albanians-2940531.php> (останній перегляд 10.12.2023)
- 48.«Macedonia moves against rebels». CNN World. 3 may 2001. URL: https://archive.ph/20120707210242/http://articles.cnn.com/2001-05-03/world/macedonia.unrest.02_1_macedonian-forces-kumanovo-ethnic-albanian-rebels?_s=PM:WORLD (останній перегляд 12.12.2023)
- 49.«Macedonia warns rebels to quit or else government turns back on call for talks». Juliette Terzieff. San Francisco Chronicle. 21 March 2001. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/icg/1999/en/21836> (останній перегляд 09.12.2023)
- 50.«Macedonia: Towards Destabilisation? The Kosovo crisis takes its toll on Macedonia». International Crisis Group (ICG). 2001. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/icg/1999/en/21836> (останній перегляд 06.12.2023)
- 51.«Rebels breach Macedonia truce». CNN World. 12 June 2001. URL: https://archive.ph/20130119120319/http://articles.cnn.com/2001-06-12/world/macedonia.fighting_1_cease-fire-nikola-dimitrov-kumanovo?_s=PM:WORLD (останній перегляд 21.12.2023)
- 52.«Soldiers killed in Macedonia». CNN World. 3 May 2001. URL: https://archive.ph/20120709210715/http://articles.cnn.com/2001-05-03/world/macedonia.unrest_1_macedonian-soldiers-albanian-party-bitola?_s=PM:WORLD (останній перегляд 13.12.2023)

- 53.«U.S. Committee for Refugees World Refugee Survey 2001 — Macedonia». United States Committee for Refugees and Immigrants. 2001. URL: <https://www.refworld.org/reference/annualreport/uscri/2001/en/28333> (останній перегляд 05.12.2023)
- 54.Accession Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia, 2008. P. 1-14.
- 55.Accession Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia, 2008. P. 10. (останній перегляд 27.12.2023)
- 56.Activity Reports. Fond za humanitarno pravo. Dokumentovanje i pamcenje. 2009–2010.
- 57.Armakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. North Macedonia: What's next? Open Society Foundations. 2019. P. 17-18.
- 58.Azizi A. Analysis on european future of Macedonia: the greek obstacles on the name issue. International journal of social sciences and humanity studies. 2012. Vol. 4, No 1. P. 5.
- 59.Baldwin R., Wyplosz C. (2004). The economics of European integration, McGraw-Hill, London, UK.
- 60.Basile R., Castellani D. and Zanfei A. (2003). Location choices of multinational firms in Europe: the role of national boundaries and EU policy. Working Paper Series on Economics, Mathematics and Statistics No. 78. 214.
- 61.BBC News. URL: <https://web.archive.org/web/20141210215423/http://www.bbc.com/news/> (останній перегляд 15.12.2023)
- 62.Bieber F. The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans. Austria, 2020. 150 p.

- 63.CNN World. URL: <https://archive.ph/HOKbr> (останній перегляд 21.12.2023)
- 64.Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the region: Trade, Growth and World Affairs. Brussels, 9.11.2010 COM(2010) 612 final URL: <https://eur-lex.europa.eu>. (останній перегляд 03.12.2023)
- 65.Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process. 2019. URL: <https://www.consilium.europa.eu> (останній перегляд 07.04.2024)
- 66.Daskalovski, Zidas (2004). The Macedonian Conflict Of 2001: Between Successful Diplomacy, Rhetoric And Terror (PDF). Centre for Post-Communist Studies, St. Francis Xavier University. URL: <https://web.archive.org/web/20120503090057/http://www.mystfx.ca/pinstitutes/cpcs/studies-in-post-communism/Daskalovski2004.pdf> (останній перегляд 10.12.2023)
- 67.Dnevnik. 11 December 2014. URL: <https://web.archive.org/web/20141211065749/http://star.dnevnik.com.mk/?pBroj=1595&stID=1557> (останній перегляд 21.12.2023)
- 68.Easson A. (2001). Tax incentives for foreign direct investment Part 1: recent trends and countertrends. Bulletin for International Fiscal Documentation, (55:7), pp. 266–274.
- 69.EU-Western Balkans summit: Is enlargement in sight? 2019. URL: <https://www.euronews.com> (останній перегляд 02.11.2023)
- 70.Georgievski S., Stamenkovikj N. European Union Law Application in the Republic of Macedonia Before Its Accession to the EU. Skopje: University Ss. Cyril and Methodius, 2012. 159 p.

71. Globerman, S. and Shapiro, D. (2003). Governance infrastructure and US foreign direct investment. *Journal of International Business Studies*, (34:1), pp. 19–39.
72. Head C. K., Ries J. C. and Swenson D. L. (1999). Attracting foreign manufacturing: investment promotion and agglomeration. *Regional Science and Urban Economics*, (29:2), pp. 197–218.
73. How North Macedonia's EU accession process was derailed. TRTWorld. URL: <https://www.trtworld.com> (останній перегляд 29.11.2023)
74. Institutional Platform and Principles for leading negotiations for accession of the Republic of Macedonia in the European Union from 2007. Government of the Republic of Macedonia, 2007. P. 1-2.
75. Kearney M. (1995). The local and the global: The anthropology of globalization and transnationalism. *Annual Review of Anthropology*, 24(1), pp. 547–565.
76. Klingenberg A., Luetz J. M., Crawford, A. Transnationalism – recognizing the strengths of dual belonging for both migrant and society. *Journal of International Migration and Integration*. 2020.
77. Kokko A. (2003). “Globalization and FDI policies”, in UNCTAD, *The development dimension of FDI: policy and policy-making perspectives*. United Nations, Geneva, Switzerland.
78. Kostoska O. Integrating the country that cannot say its own name: The EU and Macedonia. UACES 44th Annual Conference, Cork, 2014. P. 3-5.
79. Li W., Teixeira C. (2007). Introduction: Immigrants and transnational experiences in world cities. *GeoJournal*, 68(2), 93–102.
80. Luetić A. *Moj Bijeli put / Ante Luetić; [fotografije Davor Višnjčić...et.al.]*. Varaždinske Toplice: Golden Time, 1994. 83 str.

81. Macedonia blasts rebel village. BBC News. 28 May 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20141210204326/http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1355824.stm> (останній перегляд 15.12.2023)
82. Macedonian army in fresh offensive. BBC News. 28 March 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20131002212920/http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1247206.stm> (останній перегляд 11.12.2023)
83. Mamuti A. The institutional relations between republic of Macedonia and EU. Eurotecs'13 Proceedings: European Conference of Technology and Society, Sarajevo, 2013. P. 29.
84. NATO Membership. Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://mfa.gov.mk>. (останній перегляд 09.04.2024)
85. Ohrid Framework Agreement hosted via Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/100622.pdf> (останній перегляд 27.12.2023)
86. Palickova A. Divided Europe deals major blow to North Macedonia's EU accession hopes. URL: <https://www.euractiv.com/> (останній перегляд 09.01.2024)
87. San Francisco Chronicle. URL: <https://www.sfgate.com/> (останній перегляд 11.12.2023)
88. Secretary General praises North Macedonia for contributions to NATO. NATO. URL: <https://www.nato.int>. (останній перегляд 11.12.2023)
89. Sokołowski M. Kryzys migracyjny a relacje Macedonii z Unią Europejską. Przegląd Europejski. 2018. Tom 2018, numer 1. S. 166-169.
90. Stabilisation and Association Agreement with North Macedonia, 2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu>. (останній перегляд 06.12.2023)

91. Surveillance — An eye on the Balkans. 2001. URL: <https://www.flightglobal.com/surveillance-an-eye-on-the-balkans-/38982.article> (останній перегляд 09.12.2023)
92. Taylor C. T. (2000). “The impact of host country government policy on US multinational investment decisions”. *World Economy*, (23:5), pp. 635–648.
93. Treaty of Lisbon amending the treaty on European Union and the treaty establishing the European Community. URL: <https://eur-lex.europa.eu>. (останній перегляд 02.04.2024)
94. Treaty on European Union. – Council of the European Communities. Commission of the European Communities. URL: <https://europa.eu> (останній перегляд 12.01.2024)
95. UNCTAD (1995). *World investment report 1995: Transnational Corporations and Competitiveness*, United Nations, New York and Geneva
96. UNCTAD (1996). *Incentives and foreign direct investment. Current Studies Series A, No. 30.*
97. UNCTAD (2003). *World Investment Report 2003. FDI policies for development: national and international perspectives*, United Nations, New York and Geneva.
98. Velickovski I. *Interest Rate Pass-Through in Three EU Candidate Countries: The Case of Albania, North Macedonia and Serbia. International Economics and Business*. 2019. Vol. 5, No 2. P. 2.
99. *Women’s side of war* / [edited by Lina Vušković and Zorica Trifunović; in association with Tamara Belenzada...[et. al.]; translation Mirka Janković... et.al.]. Belgrade: Women in Black, 2009 (Novi Sad: Artprint). 440 p.

Резюме

Дипломна робота присвячена дослідженню політичних трансформацій у Колишній Югославській Республіці Македонії (1991-2019 рр.). Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел та літератури.

У першому розділі роботи висвітлюється політичний розвиток КЮР Македонії протягом 1991-2001 рр. Перший підрозділ присвячений державотворчим процесам. У другому підрозділі висвітлюються непорозуміння у зовнішніх відносинах, що посилили міжетнічну напругу. Третій підрозділ описує перебіг подій під час збройного конфлікту 2001 р.

У другому розділі висвітлюється реформи і внутрішньополітичні зміни в країні протягом 2001-2019 рр. У першому підрозділі було дано загальний огляд внутрішньому і зовнішньому розвитку держави. Другий підрозділ зосереджений на євроінтеграції та вступі до НАТО.

Наукова новизна роботи дослідження полягає в тому, що отримані дані щодо політичного розвитку, а також реформ і внутрішньополітичних змін в країні протягом 1991-2019 рр. можуть стати науковим підґрунтям до проведення подальших досліджень та визначення важливих факторів розвитку колишньої Югославської Республіки Македонії.

Summary

The thesis is focused on the study of political transformations in the Former Yugoslav Republic of Macedonia (1991-2019). The work consists of an introduction, two chapters, a list of sources and references.

The first section of the paper highlights the political development of the FYROM during 1991-2001. The first subsection is devoted to state-building processes. The second subsection highlights the misunderstandings in foreign

relations that increased inter-ethnic tension. The third subsection describes the course of events during the armed conflict of 2001.

The second section highlights the reforms and internal political changes in the country during 2001-2019. The first section gave a general overview of the internal and external development of the state. The second unit is focused on European integration and joining NATO.

The scientific novelty of the work is that the obtained data on political development, as well as reforms and internal political changes in the country during 1991-2019 can become a scientific basis for conducting further research and determining important factors in the development of the Former Yugoslav Republic of Macedonia.